

173223

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

št. 3-4
letnik XIII.

1974

Vsebina

Stran

Tone Brejc

Stresne situacije pri klientih službe
socialnega varstva 3

Franci Brinc

Človek in njegova odgovornost 18

Tatjana Trenta

Prispevek k podobi zavodskega varstva
starih ljudi v SRS 26

Franci Brinc

Vloga klinične ekspertize v kazenskem
postopku proti mladoletnikom - nadaljevanje 33

NOVE KNJIGE

Eksperiment v Logatcu ; Prispevek k izkanju
smiselnega sistema obravnave mladoletnih
prestopnikov 56

Adolf Pirker: Povratništvo mladoletnih
delinkventov 60

IZ TUJIH REVIJ

Uporaba kontracepcijskih sredstev v
prevzgoji mladoletnic 63

Stresne situacije pri klientih službe socialnega varstva

Tone Brejč

Javna služba, ki se ukvarja s problemi ljudi in jih skuša tudi obvladovati in rešiti, takšna služba pa je vsekakor služba socialnega varstva, se neizbežno srečuje z nalogo raziskati vzroke za nastanek problemskih situacij, ki ustvarjajo potrebo po pomoči. Zanemarjanje takšne usmeritve ima vedno za posledico, da je pomoč javne službe površinska, paliativna, torej v svojih učinkih omejena na poskus obvladovanja zunanjih znakov motnje, ki jo posameznik ali družba dojemata kot problem, ki zahteva njeno pomoč. Zato zahteva spraševanje po vzrokih in okoliščinah za nastanek motnje v življenju posameznika ali skupine tudi iskanje poti za njeno pravo razumevanje, s tem pa tudi smotrno ukrepanje.

Eden izmed pomembnih takih vzrokov je **stres**, ki ga na osnovi kliničnih vtisov epidemioloških študij, laboratorijskih preizkusov in "splošnega logičnega mišljenja" (common sense) uporabljamo kot pojem, ki naj razloži, zakaj je prišlo do motnje v telesnem ali duševnem stanju posameznika. Ta psihološki pojem, ki ima v konvencionalnem mišljenju obliko spoznanja, da zaskrbljenost, napetost ali jemanje stvari k srcu povečujejo posameznikovo občutljivost (za bolezen), je mogoče z vso upravičenostjo uporabiti tudi na področju socialnega dela, saj pripomore k razumevanju vedenja posameznika, to pa je tudi ena osnovnih nalog pri socialnem delu. Seveda nas raziskovanja vloge stresa v situacijah, ki jih obravnavamo s socialnim delom, ne zanima toliko psihološki model stresa v smislu odnosa med nekim dražljajem in odgovorom organizma (človeka) nanj, kot pa okoliščine v katerih prihaja do stresov, to je stresna situacija. Izmed teh okoliščin pa nas seveda zanimajo predvsem socialne situacije, ki delujejo kot stres oziroma socialno dogajanje, ki ima učinek na posameznika, ne glede na to, ali je posredi psihološki proces. Takšna omejitev področja našega zanimanja je spričo obsežnosti pojavov, ki jih lahko povežemo s stresom nujna, narekujejo pa jo tudi obseg in vrsta metod, ki so na razpolago stroki socialnega varstva.

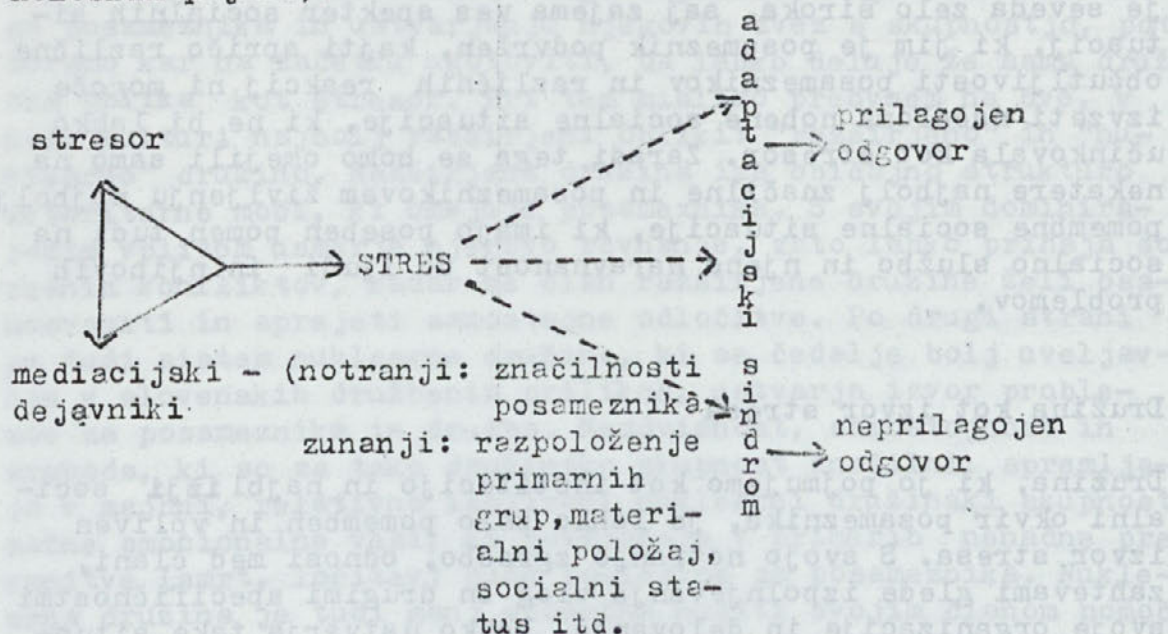
Vsekakor je neizbežno, da si za boljše razumevanje področja našega razmišljanja najprej ogledamo razlogo tega, kar imenujemo stres. Kar na začetku moramo ugotoviti, da splošno sprejete definicije stresa ni. To si lahko razložimo na več načinov: najprej, pojem stresa uporabljajo strokovnjaki, ki delujejo na zelo različnih področjih, ki imajo svoj predmet in metodologijo, pa tudi različno sposobnost razjasniti fenomen, ki ga obravnavajo; pojem stresa je tudi globoko vkoreninjen v sodobno intelektualno govorico in ga sprejemamo kot neizpodbitno dejstvo; poleg tega pa je jasna opredelitev tega pojma težavna že zaradi tega, ker se beseda "stres" uporablja na različne načine - tako se lahko npr. fraza "biti pod stresom" nanaša na delovanje nekega dražljaja ali stresorja, lahko pa na notranje procese posameznika, ki je pod stresom. Takšno stanje najbolje ilustrirajo definicije. Tako je po Grossu ¹⁾ stres "odsotnost rutinskih metod za obvladovanje groženj", Mechanicu ²⁾ pa pomeni "discrepanco med zahtevami, ki so naložene osebi, ne glede na to ali so te zahteve zunanje ali notranje, izzivi ali cilji, in posameznikovim potencialnim odgovorom na te zahteve". V okvir takšnih behaviorističnih razlag sodi tudi ta, po kateri je stres "sila ali dražljaj, ki ustvarja v posameznikovem organizmu stanje motenosti". Howard in Scott ³⁾ pa pravita nekoliko drugače, da je stres "stanje napetosti pri posamezniku, ki se je pojavilo kot odgovor na enega ali več stresorjev". Stresor je po njunem mnenju "vsaka problemska situacija, ki jo mora posameznik ali organizem rešiti" in se pojavlja kot neodvisna spremenljivka, medtem ko je motnja pri posamezniku oziroma organizmu odvisna spremenljivka.

Socialni stresorji oziroma socialne stresne situacije je torej treba pojmovati kot tiste situacije izven normalnega življenjskega vzorca, ki ovirajo običajne vzorce vedenja oziroma tiste objektivne dogodke, ki motijo ali ogrožajo posamezni-

- 1) Edvard Gross: Work, Organization and Stress, 2.poglavje v Social Stress Solja Levina in Normana Scotcha, Aldine Publishing Company 1970, str. 54
- 2) Mechanic and Volkart: Stress Illness Behaviour, and the Sick Role, American Sociological Review 1963
- 3) A.Howard and R.Scott: A Proposed Framework for the Analysis of Stress in the Human Organism, Behavioral Science 1965

kove običajne aktivnosti.

Razmerja, ki se v stresni situaciji vzpostavljajo kot tudi povezenost med dražljajem - stresorjem in posledice zelo primerno ponazarja naslednja shema, ki jo povzemamo po Selyeju in Dorehnwendu ⁴⁾ (slednji jo je prilagodil socialnim in psihološkim pojmom):

Ta shema vsebuje torej štiri elemente: stresor, ki ga opredeljujemo kot katerikoli dejavnik, ki povzroča stres, medicinske dejavnike, ki povečujejo ali zmanjšujejo učinkovanje strese stresorja, adaptacijski sindrom, s čemer označujemo dogajanja v organizmu v času stresa ⁵⁾ in posledične odgovore na stres, ki so lahko prilagojeni ali pa, če pride do "iztirjenja" mehanizmov, ki jih vsebuje adaptacijski sindrom, neprilagojeni.

Ker v pričujočem sestavku posvečamo pozornost samo prvemu elementu, poskušajmo tudi po tej shemi najprej nekoliko natančneje opredeliti, kaj je socialni stresor oziroma socialna stresna situacija. Glede tega se kaže potreba, da sprej-

4) B.P. Dohrenwend: The Social Psychological Nature of Stress: A Framework for Casual Inquiry, Journal of Abnormal and Social Psychology, 1962, str. 249-302

5) Selye razlikuje (v "Stress and Disease", Science 1955, št. 122) naslednje faze splošnega adaptacijskega sindroma (SAS): opozorilna (alarm) reakcija, odpor, izčrpanje.

memo opredelitev, ki posplošuje vse tiste možne situacije v življenju posameznika, ki ustvarjajo odnose po zgornji shemi in ki se izogiblje subjektivnemu relativizmu. Tako lahko rečemo, da so socialne stresne situacije vse tisto objektivno dogajanje v posameznikovem življenju, ki razdira ali preti z razdretjem njegove običajne aktivnosti. Takšna opredelitev je seveda zelo široka, saj zajema ves spekter socialnih situacij, ki jim je posameznik podvržen, kajti spričo različne občutljivosti posameznikov in različnih reakcij ni mogoče izvzeti načeloma nobene socialne situacije, ki ne bi lahko učinkovala kot stresor. Zaradi tega se bomo omejili samo na nekatere najbolj značilne in posameznikovem življenju najbolj pomembne socialne situacije, ki imajo poseben pomen tudi na socialno službo in njeno naravnost do ljudi in njihovih problemov.

Družina kot izvor stresa

Družina, ki jo pojmuje kot institucijo in najbližji socialni okvir posameznika, je lahko zelo pomemben in vpliven izvor stresa. S svojo notranjo zgradbo, odnosi med člani, zahtevami glede izpolnjevanja vlog in drugimi specifičnostmi svoje organizacije in delovanja, lahko ustvarja take situacije, ki kot stresorji vplivajo na nastanek napetosti pri posamezniku, članu družine. Stresne situacije, ki nastajajo v družini, so različne tako glede na obliko, v kateri se pojavljajo v razmerju do posameznika, kot na moč, s katero nanj delujejo. Razlikujejo se tudi glede na stopnjo intenzitete, s katero nastopajo kot tudi po vztrajnosti v učinkovanju. Nekatero take situacije so samo kratkotrajne krize, druge pa pomenijo stalne in dolgotrajne dejavnike v konfliktni situaciji, v katero je ujeta celotna družinska zgradba. Nekatero lahko označimo kot dogodke, pripetljaje, ki so porušili sicer normalno družinsko življenje, druge pa so veliko bolj subtilne in jih je težko razložiti po zunanjih značilnostih npr. obremenjujoča strukturalna ureditev družine ali dolgotrajni redko verbalizirani in slabo zaznani medosebni konflikti. Lahko je družina le prevodnik zunanjih vplivov, ki ustvarjajo stresne situacije znotraj nje, saj so lahko na primer moteni interpersonalni odnosi v družini, ki učinkujejo kot stres, zgolj "odraz nivoja integracije ali deintegracije socialnega sistema, v katerem obstajajo takšne podenote, kot je družina" (Leighton). Z drugimi besedami, družbene razmere

v najširšem pomenu vplivajo na funkcijo družine kot potencialnega izvora stresov in se pojavljajo kot zunanji mediacijski dejavniki pri oblikovanju stresnega učinkovanja družine in posledičnih reakcij pri posamezniku.

V kolikor pojmujeemo družino kot pomembno socialno institucijo, ki ima še vedno veliko vlogo v posredovanju socialne vloge posameznika in ustvarjanju njegovih zvez s skupnostjo, potem moramo kar na začetku ugotoviti, da lahko deluje že sama družinska oblika kot stresor. Pri tem mislimo predvsem na dve, v naši kulturi najbolj razširjeni obliki: "razširjeno" in "nuklearno" družino. Razširjena družina ima običajno strukturo avtoritarne moči, ki omejuje posameznika. S svojim dominirajočim vplivom usmerja njegovo ravnanje, zato lahko prihaja do resnih konfliktov, kadar se član razširjene družine želi osamosvojiti in sprejeti samostojne odločitve. Po drugi strani pa tudi sistem nuklearne družine, ki se čedalje bolj uveljavlja v slovenskih družbenih prilikah, ustvarja izvor problemov za posameznika in družbo. Neodvisnost, samostojnost in svoboda, ki so za tako družinsko skupnost značilni, spremljajo v majhni, relativno izolirani nuklearni družinski skupnosti močne amocionalne vezi, ki povzročajo v primerih nenadne prekonitve (smrt, ločitev) hude posledice za posameznika. Nuklearna družina je tudi manj sposobna nuditi svojim članom pomoč in podporo, zaradi tega so njeni stari, prizadeti in bolni člani posebej ogroženi. Občutki krivde, ki nastajajo iz takšnih družinskih situacij, ker družinski člani ne želijo niti niso sposobni nuditi pomoč, lahko zelo moteče vplivajo na vraščenost take družine v družbeno okolje.

Tudi družinska zgradba (struktura) se pojavlja kot pomemben izvor stresnih učinkov. Mnogotere študije, ki so se bavile z vprašanjem učinkovanja družinske zgradbe na posameznikovo vedenje, so pokazale, kako neizpodbitno vplivna je ta povezava, zlasti kadar gre za porušeno družinsko strukturo. Tako imenovana "razbita družina" in njene inačice, ki nastajajo kot posledica smrti roditeljev, njihove ločitve, razveze ali zapustitve, porajajo številne probleme v socialni adaptaciji njenih družinskih članov, ki se na zunaj najbolj dramatično pokažejo npr. v obliki delinkvence ali duševne motenosti. K družinam, pri katerih je družinska zgradba porušena, je treba šteti tudi "normalne" družine z motnjami v njihovem funkcioniranju: običajno se te motnje kažejo v nesposobnosti ali nepripravljenosti, da bi člani družine prevzeli svoje

tradicionalne vloge in s tem ohranili družinski sistem v ravnesju. Take situacije nastopijo, kadar je naprimer roditelj odsoten zaradi daljše bolezni in nastane v družini praznina tako glede izpolnjevanja nalog, ki so povezane z njegovo vlogo kot tudi glede emocionalnih zadovoljitev, nadalje, kadar se mati in žena zaradi zaposlitve odteguje svoji vlogi, ki jo ima v odnosu do otrok in moža pa tudi v primerih, ko se starši minimalno vključujejo v družinsko življenje in so dejansko samo fizično prisotni. V takih primerih nastajajo težave v oblikovanju družinske povezanosti (integracije), ogrožena je socializacija otrok, težnja k minimalnem izpolnjevanju vlog pa sodi k dezorganizaciji družinske skupnosti.

Omeniti pa je treba, da navedene situacije, ki nastopajo kot družinski stresorji, skoraj nikoli ne delujejo osamljeno. Običajno lahko ugotovimo, da se poleg nekega družinskega stresorja (npr. razbita družina) pojavlja še vrsta dodatnih, sočasnih dejavnikov, ki delujejo kot dopolnilni stresorji in v mediacijskem procesu ojačujejo učinke prvotnega družinskega stresorja. Tako je npr. očitno, da smrt matere veliko bolj ogroža mentalno zdravje otroka v družini z nizkim socioekonomskim statusom kot pa v družini, katere položaj omogoča, da kaže obvlada takšno situacijo.

Pogostoma nastopajo v družini tudi vrednostni konflikti kot stresorji. Običajno gre za situacije, ko pride do nasprotij v vrednostnih naravnostih posameznih članov družine do nečesa ali pa se vedemo sledeč vrednosti, ki so različne od tistih, ki jih imajo drugi člani. Spričo nepreglednega števila vrednosti, po katerih se ravna družinski člani, je tudi razumljivo, da so možnosti za konflikte zelo velike. Seveda večina teh konfliktov ne doseže take stopnje, da bi dobila značaj stresa, nekateri pa lahko bistveno posegajo v posameznikovo življenje. Takšni vrednostni konflikti se pojavljajo zlasti v območjih vzgoje otrok, odnosov med možem in ženo, odnosov do materialnih zadev.

Posameznik se v svojem življenjskem toku pomika v okviru družine skozi različne vloge, ki so del normalnega človekovega socialnega razvoja. Tako prinaša prehod iz otroštva v adolescenco in iz nje v odraslost in kasneje v starost potrebo po psihični, fizični in socialni prilagoditvi na nove okoliščine in probleme. Včasih pride do tega, da posameznik doživi novo

vlogo v družinskem življenjskem ciklu kot stres, zlasti tedaj, kadar se počuti nesposobnega ali je ne more opravljati, ali pa kadar je bil življenjski cikel posameznega člana družine nenadno prekinjen in se je s tem porušilo ravnovesje v življenjskih ciklih ostalih članov družine npr. smrt otroka.

Tudi sicer ima opravljanje vlog v družini lahko za posledico, da prihaja do stresnih situacij. Do tega pride predvsem tedaj, kadar se pojavi neskladnost med zahtevami, ki jih nekemu nalažga neka vloga v družini in pogoji, v katerih se ta vloga uveljavlja oziroma pričakovanja, ki jih ima nosilec vloge ob njej. Značilnem tovrstni konflikt, ki se uveljavlja kot stresor, je npr. nasprotje med zahtevo po prilagojenosti otrok v okviru družinske skupnosti in zahtevo po njihovi neodvisnosti v odnosu na zunanji svet: v naši kulturi pričakujemo, da bodo otroci čimprej ekonomsko neodvisni od staršev hkrati pa pod njihovim nadzorom in vodenjem.

Med tovrstne družinske stresorje sodi tudi konflikt med vlogo matere in vlogo zaposlene žene. Kljub temu, da so soudeleženi ob tem še številni drugi socialni stresorji, ki vplivajo na družinsko življenje, zlasti stresorji, ki izhajajo iz splošnega družbeno-ekonomskega položaja družine v danem družbenem okolju, ima ta stresor že sam po sebi **signifikantno veljavo**. Tako so npr. raziskave pokazale, da ima lahko vključitev žene - matere v produktivno življenje moteče učinke na družinsko integracijo, socializacijo otrok in izpolnjevanje tradicionalnih dolžnosti glede zagotavljanja družbe otroku in možu, opravljanja gospodinjskih poslov itd. Kot mediacijski dejavniki, ki se ob tem stresorju pojavljajo in jih je treba upoštevati pri ocenjevanju njegovega vpliva na družinsko situacijo, pa nastopajo družbeni sloji, ki mu pripada družina (zaposlitev žene ob možu, ki dovolj zasluži za preživljanje in napredek družine ima drugačen pomen in posledice kot zaposlitev žene zaradi tega, da družina sploh lahko preživi), ideologija žene in osebni faktorji (zaposlena žena z močno razvitim "družinskim čutom" lahko v veliki meri kompenzira svojo odsotnost).

Konflikt med vlogami v družini nastopa tudi v primerih resnih bolezni. Najpogosteje izhaja iz tega, ker ni mogoče združiti zahtev vloge, ki jo je prinesla bolezen bolniku z zahtevami vloge, ki jo je opravljal v svojem običajnem življenju. Zna-

šilne so situacije, ko zbolijo oče - poglavar družine, ki se ne more sprizjajznaniti s tem, da je postal odvisen od drugih in ne želi odložiti, čeprav začasno, svoje prejšnje vloge. Lahko pa se zgodi, da za časa bolezni prevzamejo nekatera pooblastila, ki so vezana na vlogo bolnega, drugi člani družine in tedaj nastopi konflikt, ko se v primeru ozdravitve le-ta poteguje za svoje prejšnje pravice.

Medosebni odnosi in interakcijski vzorci v družini lahko tudi, kot so pokazale številne raziskave, delujejo kot močni stresorji, ki imajo lahko za posledico patološke izide. Notranja dinamika v družini je lahko patogena na različne načine, zato naj omenimo samo nekaj takih okoliščin. Poseben položaj lahko posameznika v družinski strukturi vključi v tako omrežje interakcij ali v take dileme glede vlog, da nastopijo tolikšne psihične obremenitve, da pride do odklonilnega ali bolezenskega vedenja. Tako se npr. predpostavlja, da je posebno ranljiv položaj prvorojenca, ko se starši svoje vloge še učijo in ko ga kasneje drugorojenec na nek način odrine⁶⁾. Tudi drugi sicer normalni položaji v družini lahko spričo specifičnih razlogov posameznika vključijo v stresne interakcije: to so pokazala proučevanja položaja "srednjega" in "edinega" otroka. Zgodi se lahko, da postane prizadeti otrok družinska "črna ovca", ki služi za sproščanje osebnih tenzij ali "scrkljanček", ob katerem materializiramo svoje iracionalne občutke krivde. V obeh primerih se stresna situacija odraža na vseh članih družine.

Močan izvor stresov je tudi kvaliteta medsebojnih odnosov. Ugotovitve glede tega so teko znane, zato naj samo omenimo, kakšne dramatične posledice na posameznikovo vedenje imajo takšni odnosi kot npr. nevrotični konflikt med starši, odklanjanje otrok, nekonsistentno kaznovanje, hlad in sovražnost v družini.

Ob koncu moramo omeniti, da je lahko tudi odziv družine na krizno situacijo že sam po sebi izvor nadaljnjega stres. Včasih postane prilagoditev na stres bolj škodljiva kot prvotna grožnja. Takšen pojav lahko razberemo v primeru dru-

6) Pri nekem proučevanju duševnih bolnikov na Japonskem so ugotovili, da je bilo število moških prvorojencev med populacijo pacientov večje od slučaja, zato so menili, da so v japonskem družinskem sistemu vloge prvorojencev posebej obremenilne.

žine, ki je odgovorila na prihod možgansko okvarjenega otroka z zaščitništvom (over-protection) in zmanjšanjem socialnih stikov z okoljem.

Delo kot izvor stresa

V človekovem življenju ne pomeni delo samo način, s katerim se neprestano potrjuje njegova učlovečitev, pač pa tudi sredstvo, s katerim se uveljavlja njegova socialna vloga in omogoča zadovoljitev večine fizičnih, psihičnih in socialnih potreb. Zato je razumljivo, da ima delo izredno pomembno vlogo v posameznikovem življenju in da se na delovne situacije veže vrsta razmerij, ki opredeljujejo njegovo vraščenost v življenjsko sredino in njegovo ravnanje. Čeprav prinaša delo v ospredje predvsem ekonomsko vlogo posameznika, se z njim povezujejo tudi druge, širše socialne vloge, ki jih mora kot prilagojeni član družbene strukture izpolnjevati. Kadar pride do neskladja med pogoji v katerih se opravlja delo, njegovo objektivno danostjo in posameznikovimi motivi, ki ga vodijo v delovni odnos in potrebami, ki bi jih želel s pomočjo sadov, ki jih delo prinaša, zadovoljiti, tedaj lahko deluje delo (delovna situacija) kot socialni stres, ki ogroža njegovo integriranost v življenjsko sredino.

Značilen je stres delovnih karier, ki izhajajo iz posameznikovega občutka, da je ogrožen njegov status, ki si ga zagotavlja z delom. Delovna organizacija omogoča namreč posamezniku, da si pridobiva glavnino sredstev za življenje in da si zagotovi tak status, ki mu omogoča dostop do dobrin in ugodij v skupnosti. Vendar so inherentne delovnemu statusu poleg sil, ki utrjuje posameznikov položaj v delovni organizaciji in ki mu omogočajo napredek, tudi sile, ki ga v vsem tem ogrožajo in ki se navzven kažejo kot najna tveganja vsakogar, ki stopa v delovno razmerje (npr. tveganje nezaposlenosti, (ne)napredovanje v službi, proces ob odhajanju iz delovne organizacije ob koncu kariere). V kolikor se ta tveganja pokažejo kot realno dejstvo, ki ogroža ali ki je že porušil status, ki ga posamezniku zagotavlja delo, tedaj je doživetje stresa neizogibno.

Delati v delovni organizaciji pomeni predvsem izpolnjevati naloge, ki jih zahtevata smoter in organizacija delovne organizacije. Zahteve glede nalog se uravnavajo po objektivnih

poutulatih samega delovnega procesa in subjektivnih zmogljivosti delavca. Če pride do neravnovesja med zahtevnostjo naloge in subjektivno sposobnostjo, to nalogo opraviti, se pravi do težav pri opravljanju delovnih nalog, tedaj lahko pride do stresa naloge. Posameznik, ki doživi tak stres, se počuti nečoraslega, nesposobnega obvladati objektivno situacijo, delovno situacijo doživi kot obremenitev in zato je pogost umik v absentizem, nevrozo ali celo bolezen.

Tudi odnos znotraj delovne organizacije in njena posebna notranja urejenost lahko vplivata na nastanek stresne situacije, ki se odraža v socialnem in psihičnem življenju posameznika. Tedaj gre za stres organizacijske strukture delovne organizacije, ko posameznik ni sposoben adekvatno odgovoriti na zahteve, ki jih organizacijska struktura nalaga njemu v delovnem procesu.

Seveda pa je že sama struktura delovne organizacije lahko takšna, da povzroča stresne situacije. Proučevanje takih učinkov delovne organizacije na posameznika, ki jih lahko označimo za škodljive njegovi osebnostni integriteti, so obsežna: dokazi v prid temu so pripomogli, da se je lahko razvila celo "teorija osebnost proti organizaciji" ⁷⁾, ki poudarja obstoj konflikta med posameznikovimi potrebami ⁸⁾ (da se izrazi njegova osebnost v vsej psihosocialni polnosti) in delovno organizacijo, ki teži k nadzoru in usmerjanju delavčevega vedenja. Stres delovne organizacije kot take nastopa torej v vseh primerih, ko se mehanizem organizacije uveljavi kot sila nad posameznikom, ki ga želi podrediti ne glede na to, kakšne so njegove človeške potrebe v dani delovni situaciji. Kot posledica takega stresa lahko nastopi odtujenost od dela, ki se lahko v končni obliki sprevrže v zavračanje dela pod pogoji,

7) G. Strauss; The Personality vs. Organisation Theory, McGraw-Hill, New York 1973

8) Maslow podaja v svoji teoriji človeške motivacije (1943) naslednjo shemo potreb:

5. samouresničitev
4. samospoštovanje
3. socialna zadovoljitev
2. varnost
1. fizično dobro počutje

Višje potrebe motivirajo le v primeru, da so nižje zadovoljene. Ko je neka potreba zadovoljena, posameznika nič

ki jih nudi delovna organizacija ali pa dela nasploh. ("delovne nevroze"). Transforni mehanizmi lahko razširijo takšno naravnost tudi na druge socialne situacije, v katere je vključen posameznik tako, da zaide v stanje splošne socialne neuspešnosti in potrebuje pomoč.

Pripadnost družbenemu sloju (razredu) in etični skupini kot stresor slojevitosti družbe igra še vedno zelo pomembno vlogo pri oblikovanju socialnega statusa, s tem pa tudi posebne vloge pripadnikov posameznega družbenega sloja (razreda). Pripadnost sloju se odraža v objektivnih socialno ekonomskih prilikah, ki so značilne za dano družbeno situacijo in v značilnostih njihovega sodelovanja v družbenem življenju: pripadnost sloju s posebnimi kulturnimi prepričanji in praktikami vpliva na ponašanje, mišljenje in zaznavanje. Zato je razumljivo, da določa socialni sloj v veliki meri posameznikovo razmerje do družbe, njegove možnosti za socialni napredek in samouveljavitev. V ekstremni obliki ima to spoznanje obliko determinističnega mišljenja, ki pri ljudeh še vedno prevladuje, da ima vsakdo svoje mesto v družbi in da se mora temu primerno tudi vesti. Ker torej socialni sloj opredeljuje posameznikovo vlogo in njegove možnosti v življenju skupnosti, lahko pride do diskrepance med pogoji, ki jih sloj določa in njegovimi potrebami ali željami za družbeno uveljavitev. Do takega konflikta prihaja predvsem pri pripadnikih nižjih slojev. Podatki kažejo, da so socialni stresorji pogostejši prav pri teh slojih, medtem ko se sicer število drugih stresorjev spreminja glede na socialni razred.

Pripadnost družbenemu sloju deluje tudi kot zunanji in notranji mediacijski dejavnik, ki oblikuje učinkovitost neke socialne stresne situacije. Tako vpliva družbeni sloj kot zunanji mediacijski dejavnik, da na primer osebe z nizkim socialnim statusom - v slovenskih prilikah najizraziteje izstopata skupini priseljenih nekvalificiranih delavcev iz drugih republik in ostareli kmetje - težje manipulirajo z objektivnimi pogoji. Te osebe imajo na razpolago manj alternativ, razpoložljive pa so slabše. Tudi socialna pomoč, ki jim jo družba zagotav-

več ne motivira. Najprej morajo biti zadovoljene fizične potrebe (v naši kulturi je to dosegljivo, vsaj običajno s pridobitno zaposlitvijo), šele nato se lahko posameznik bolj posveti drugim potrebam.

lja, je slaba. Učinkovanje družbenega sloja kot notranjega mediacijskega dejavnika se kaže v vplivu na intelektualno sposobnost, ki je artifakt naravnih dispozicij in inicijativ iz okolja: ker so pri pripadnikih nižjih slojev vzpodbude iz okolja skromnejše in enostranske, ostanejo naravne dispozicije pogostoma neizkoriščene, zaradi tega so manj sposobni obvladati stresne situacije z manipulacijo objektivnih pogojev, ki take situacije ustvarjajo. Neuspešnost pri obvladovanju položajev in majhne možnosti za socialni napredek ima za posledico, da pripadniki nižjih slojev manj zaupajo v svoje sposobnosti, nižji pa je tudi njihov občutek varnosti. Kako močno vpliva pripadnost nižjemu sloju na nastanek socialnih stresnih situacij, je najbolj očitno v pojavih ekonomske deprivacije najrazličnejših vrst: pomanjkanje denarja, odsotnost primerne bivališča itd. Posledice te deprivacije na bio-psiho-socialno sfero človekovega vedenja so znatne, saj lahko napravimo sledečo zvezo: premalo denarja - slabo hranjenje - prebavne motnje, hipotonija - socialna neaktivnost.

Pripadnost etnični skupini (ki je v manjšini) ima podobne ojačevalne učinke pri socialnih stresorjih kot pripadnost nizkemu socialnemu sloju. Nižje sloje etničnih skupin bolj prizadevajo socialne tegobe kot nižje sloje večine (npr. v ZDA črnce v slumih bolj kot belce, pri nas pripadnike narodnosti iz drugih republik bolj kot Slovence). Kot notranji mediacijski dejavnik se pripadnost etnične skupine kaže v vplivu na ponašanje oziroma norme vedenja, saj pripadniki manjšinskih skupin manj zaupajo v svoje sposobnosti in možnosti, da bi lahko obvladovali okolje v svojo korist. Njihov nivo pričakovanj je nizek ali pa nerealističen.

Stresne situacije, ki so povezane s pripadnostjo družbenemu sloju ali etnični skupini so zelo pomembne za politiko socialnega varstva, ker jih je mogoče zadovoljivo obvladovati le s spreminjanjem socialnega položaja celotnega sloja ali skupine, se pravi s spreminjanjem družbene strukture, ne pa z nudenjem individualnih pomoči. Socialne stresne situacije, ki zadevajo marginalne skupine torej ne moremo reševati z "marginalnimi" ukrepi, pač pa vsklajenimi akcijami v vseh področjih politike. Prav zaradi tega je sedanji položaj glede obvladovanja stresov, ki so jim izpostavljeni pripadniki omenjenih dveh skupin nezadovoljiv in kliče k ukrepom.

Socialna mobilnost in stres

Gibanje po lestvici socialnih statusov in spreminjanje socialnega položaja v družbi ima lahko za posameznika hude biopsihične in socialne posledice, čeprav je seveda po drugi strani nujno za dinamičen razvoj družbe, da relativno svobodno premika ljudi v svojem organizmu. Stresne situacije, ki iz tega gibanja nastajajo, so predvsem posledica težav v prilagajevanju na novo situacijo v kateri se je znašel posameznik. K tovrstni stresni situaciji vodijo npr. notranje migracije, ko pride do spremembe kraja prebivanja in posledičnih težav v prilagajanju na novo okolje, zlasti kadar so kulturni standardi drugačni od navajenih. Kljub relativno majhnim sociokulturnim razlikam, lahko še vedno govorimo o stresu, ki nastopi pri preselitvi iz vasi v mesto ali predmestne barake v novo stolpnico v moderni "soseski".

Tudi premiki na družbeni lestvici, ki prinašajo spremembe socialnega statusa spadajo med dejavnike, ki ustvarjajo socialne stresne situacije. Ti premiki, ki so sicer posledica tega, da je težnja po napredovanju v naši kulturi pričakovano vedenje, nekakšna socialna norma, lahko porušijo ravnotežje doseženo ob opravljanju vloge povezane s prvotnim statusom. Pogost konflikt, ki se s tem v zvezi pojavi, in ki ima značaj stres, je zaradi zaostajanja v uresničevanju posameznikovih aspiracij po družbenem napredovanju; stresna situacija pa lahko nastopi tudi zaradi nesposobnosti ali nepripravljenosti, da bi opravljal svojo vlogo v skladu z novim statusom.

Tudi nasprotje socialni mobilnosti, socialna **statičnost**, ki ima spričo težnje k dinamični organizaciji družbe skoraj vedno za posledico socialno izolacijo, ustvarja stresne situacije. Socialna izolacija namreč vodi v "desocializacijo", to je v zmanjšanje ali celo opustitev socialnih vidikov ponašanja, kar izhaja iz delne ali popolne izločenosti posameznika iz dejavnosti socialne skupnosti. Skupini, pri kateri prihaja ta proces najbolj do izraza, sta skupini ostarelih in invalidnih oseb. Pri teh dveh skupinah lahko še posebej nazorno opazujemo zmanjšanje socialnih vidikov ponašanja, ki izhaja iz delne ali popolne izločenosti posameznika iz socialne skupnosti. Njegova psihična reakcija na takšno stresno situacijo se lahko pokaže v depresivnosti oziroma mentalnih motnjah nasploh.

Svojevrstno obliko socialne izolacije pomeni tudi sovražno, hladno ali odklonilno okolje s čemer običajno označujemo odklonilne reakcije socialne skupine ali skupnosti z utrjenimi standardi in organizacijo na bivanje drugih skupin ali skupnosti z drugačnimi standardi ali organizacijo v njihovem življenjskem prostoru. Takšne reakcije lahko opazimo v primerih doseljencev ali drugih etničnih skupin, ki ob spremeljajočih okoliščinah kot so nepoznavanje krajevnih navad, ubožnost, velika mobilnost (npr. cigani) niso sposobni premagati zidu sovražnosti in odklanjanja. Ker so jim standardi okolja nedosegljivi, se toliko bolj podrejajo svojim: nastane subkultura, ki lahko vključuje tudi disocialno vedenje, kot odraz socialne frustriranosti ob stiku z socialnim vedenjem dominirajoče skupine ali skupnosti.

Stres javne (socialne) službe

Ob koncu, a ne nazadnje, je treba omeniti značilno socialno situacijo, ki je tudi lahko izvor stresa in je povezana z delom vsake javne službe, ki se ukvarja s problemi ljudi, torej še posebej socialne službe. Gre za situacijo, ki nastane iz konflikta med poslanstvom službe, njenimi namerami in metodami pri reševanju problemov in posameznikovo težnjo, da bi ostal v problemski situaciji samostojen in neodvisen od ukrepov drugih. Ali z drugimi besedami, gre za latentno naspotje med interesi družbe in splošnih pravil za akcijo, oblikovanimi na ravni socialnih načel in interesom posameznika, da ohrani v kar največji meri svojo avtonomnost in individualnost. V kolikor so posegi javne službe, čeprav dobronamerni in s stališča objektivnih dejstev upravičeni, pretirano posegajoči glede na posameznikovo pripravljenost v njegovo življensko integriteto, tedaj imajo lahko stresni učinek. V nekoliko spremenjeni obliki se stres javne službe pojavi, kadar posameznik pomoč sicer išče, vendar je zaradi strahu pred neuspehom oziroma zavrnitvijo ambivalenten in doživlja svojo situacijo kot posebej obremenilno. Pogostoma lahko opazimo, da gre pri tem tudi za problem konformizma: posameznik se želi, kljub svojim drugačnim potrebam, prilagoditi splošnejšim skupinskim normam in zanika potrebo, da bi mu bila potrebna pomoč javne službe. Takšne značilne situacije nastopajo npr. pri ostarelih osebah, ki prihajajo v resne notranje konflikte, ko se znajdejo v položaju, da ne morejo več skrbeti sami zase, ne želijo pa priznati, da jim je potrebna

tuja pomoč, ker je po mnenju večine to še vedno znak slabosti, ki se jo je treba sramovati. Seveda se v teh primerih stresnemu učinkovanju javne službe ne moremo izogniti, lahko pa z premišljenimi in predvsem na spoštovanju osebnosti in pobude tistega, ki pomoč potrebuje, **ukrepi ublažijo potencialno moteče vplive delovanja javne službe.**

Človek in njegova odgovornost

Franci Brinc

Občutek odgovornosti človeku ni prirojen, temveč je posledica vzgoje. Vzgoja odgovornosti pa je vedno odvisna od dobe v kateri ljudje živimo,

Pojem odgovornosti je v današnjem svetu zelo nejasen; na eni strani se od posameznikov zahteva vedno večja odgovornost, na drugi strani pa se opušča vsaka odgovornost. Pogosto se zdi, da prevladuje na področju odgovornosti velik egoizem: zahtevamo odgovornost od drugih in hkrati pozabljamo na lastno odgovornost, prevladuje načelo, drugi so mi dolžni vse, jaz nisem dolžan ničesar! Dejansko se postavlja vprašanje odgovornosti posameznika v razmerju do družbe in odgovornosti do samega sebe, do svojih dejanj in ravnanj.

V odgovornosti se odraža ideja povezanosti med preteklostjo in sedanjostjo ali med sedanjostjo in prihodnostjo. Odgovornega se čutim, če imam sedaj, ko nekaj delam občutek, da me bo za to nekdo kasneje klical na odgovornost. Odgovoren sem, če moram danes dajati račun o dejanjih, ki sem jih storil v preteklosti.

Za odgovornost je pomembna človekova identiteta v določenem času. Človek se ne more ločiti sam od sebe in reči: To je bil nekdo drugi, ki je to storil pred enim letom, to nisem bil, jaz, jaz sem danes drug človek, kot sem bil pred enim letom. Čas ohrani dejanja in posledice in veriga vzročnosti ostane, hkrati pa ostane tudi istovetnost individua: Storilec odgovarja za dejanje, ker je ohranil svojo identiteto, oseba, ki je dejanje storila, odgovarja tudi za posledice dejanja.

Danes je zelo razširjeno zanikanje odgovornosti, pojavljajo se odgovori: "... tudi drugi kršijo predpise"; "... mene vidijo, drugih ne"; "... to se ne bi zgodilo, če ..."; "družba je kriva"; "drugi so krivi".

Osnovni pomen odgovornosti je v dejstvu, da je večina človekovih dejanj enkratnih in jih ni mogoče ponoviti. V trenutku, v delčku sekunde se lahko nekaj zgodi, ne da bi si mogel člo-

vek kaj pomagati. Nesreča se zgodi vedno brez človekove volje. Časa ni mogoče zavrteti nazaj, da bi človek ravnal drugače, kot je ravnal v kritičnem trenutku, da bi lahko popravil storjeno napako. Film lahko vedno zavrtimo nazaj in spremenimo odigrani prizor. V življenju pa ni tako. Moški in ženska - ljubezen - intimno razmerje - trenutek spočetja. Kljub želji ni mogoče časa vrniti v trenutek pred spočetjem in doseči, da ne bi bilo spočetja. Spočeto življenje je mogoče kasneje le uničiti, ni pa mogoče storjeno napraviti za nestorjeno. Ta resnica je krivica do človeka, ki je lahko pred spočetjem odločal ali bo imel otroka ali ne, po spočetju pa o tem ne more več odločati sam. Spočet otrok postane individuum, postane subjekt pravice do življenja in o njegovem rojstvu ali o njegovi "smrti" odločajo določeni družbeni organi (politični organi kot nosilci populacijske politike, zakonodajni organi, ki s predpisi urejajo vprašanje splava, komisije, ki odločajo o splavu).

Krivica se godi tudi neprevidnemu vozniku, ki povzroči nesrečo, ki je ni hotel in ni si mislil, da se bo zgodila. Ni še tehničnega čudeža, ki bi omogočal napačno vožnjo brez nevarnosti za nesrečo. Tehnika bi morala omogočiti vožnjo z napakami brez nevarnosti za nesrečo (nekateri avtomobilski tovarne so že izdelale prototipe "varnih" vozil, ki omogočajo trčenja pri velikih hitrostih brez nevarnosti za človeka). Avtocesta je po mnenju nekaterih prostor, kjer ostane večina storjenih napak med vožnjo brez škodljivih posledic in torej nekaznovanih (poleg tega je na avtocesti "težko" napačno voziti in obstoja minimalna možnost za kršitve prometnih predpisov).

Pred desetletji je človek, ki je zbolel za tifusom, umrl ali pa ozdravel. Danes le redko kdo umre zaradi tifusa, tako redko, da mislimo, da je to nemogoče. Smrt ni več posledica bolezenskih klic, temveč je posledica malomarnosti zdravnikov, zato so pogoste tožbe proti zdravnikom zaradi malomarnega zdravljenja, kar pomeni, da zdravnik odgovarja celo za smrt bolnika.

V Franciji je ostalo pred leti na avtocesti zametanih pod snegom nekaj tisoč avtomobilov več ur in vsa tehnika ni pomagala, da bi jim lahko omogočili nemoteno potovanje. Kdo je bil za to odgovoren? Ali vozniki, ki so šli na pot kljub sneženju in riziku, ki ga prinaša zima za promet, ali tisti,

ki bi morali očistiti cesto? Poleti na luno niso več nobena redkost, hkrati pa tehnika ne more preprečiti sneženja in ne očistiti ceste od zametov.

Navedeni primeri kažejo, da se odgovornost širi na vedno nova področja. Vedno bolj stopa v ospredje vprašanje odgovornosti drugih (za smrt; za zameteno cesto; za kamen, ki leži na cesti in povzroči nesrečo naj odgovarja cestno podjetje in ne voznik, ki kamna ni opazil) in vedno manjši postaja občutek lastne odgovornosti. Širi se kolektivna odgovornost. Ta je najbolj prisotna v prometu, npr. obvezno zavarovanje za škodo po prometnih nesrečah. Vsi vozniki delamo napake, toda le majhen delež povzroči prometne nesreče, zato je po načelu solidarnosti pravično, da vsi plačamo nastalo škodo. Nihče ne ve, kdaj bo povzročil nesrečo, vsakomur se lahko pripeti in za ta bodoči riziko je treba plačati zavarovalni znesek v kolektivno blagajno. Tu ni več individualne odgovornosti za posledice nesreče, temveč velja načelo kolektivne odgovornosti, povzročeno škodo vedno plača kolektivni garant (zavarovalnica).

Posameznik se vedno bolj zateka v kolektivno varstvo iz strahu pred rizikom za bodoče dogodke. To je socializacija (podružbljenje) odgovornosti. Ob tem pa se izgublja občutek za lastno odgovornost, ki se skriva za kolektivno odgovornostjo ("vsi smo krivi"). Pojavljajo se zlorabe, npr. posameznik, ki ni ničesar kriv, postane odgovoren preko kolektivne odgovornosti za dejanja drugih, na katera ni imel nobenega vpliva.

- - - / - - -

Pravo pozna dve vrsti odgovornosti: civilno in kazensko odgovornost.

C i v i l n a odgovornost pomeni obveznost povrniti povzročeno škodo po načelu, da vsakdo nosi posledice svojih dejanj. Ta odgovornost je v svojem začetku pomenila sredstvo za vzdrževanje morale v družbenem življenju, danes pa v praksi te vloge ne more več igrati zaradi velikih nesorazmerij med škodo, ki jo lahko povzroči človek in ravnanjem, ki je vzrok škode. Danes v dobi uporabe strojev, ima lahko majhna nepazljivost izredno hude posledice (npr. majhna napaka - pregora žarnica - v elektronskem protiatomskem obrambnem centru

lahko povzroči "alarm" in atomsko uničenje celih dežel !). Danes ni več sorazmerja med ravnanjem in nastalo posledico. V civilni odgovornosti prihaja vedno bolj do izraza slučaj (hazard), ki odloča o teži posledice. Primer: vožnja avtomobila z najvišjo hitrostjo skozi naselje ponoči brez luči in v prepovedano smer. To je hud prekršek. Toda, če po "čudežu" ni na cesti niti ljudi, niti živali, niti avtomobilov, bo voznik odgovarjal le za prekršek (seveda le, če ga bo ujele policija), ne bo pa nobene civilne odgovornosti, ker ni nastala nobena škoda. V drugem primeru pa voznik prevozi le znak "STOP", kar je lažji prekršek. Če bi tedaj "slučajno" pripeljal avto iz prednostne ceste, bi lahko nastala huda nesreča in neizmerljiva škoda in s tem tudi velika civilna odgovornost.

Iz navedenega je razvidno, da pogosto ni sorazmerja med težo napake (prekršek, nepazljivost) in težo posledice, kajti med napako voznika, ki je vzrok nesreče in škodo kot posledico nesreče, se je vrinil slučaj, ki poveča ali zmanjša škodo, za katero odgovarja voznik po načelu civilne odgovornosti.

K a z e n s k a odgovornost pa je prava individualna odgovornost in kazen kot povračilo ni v nobenem sorazmerju z dejanjem. Smrtna kazen izvršena nad zločincem, nikoli ne povrne življenja žrtvi uboja ! Smrtna kazen zato le uboj enega človeka dejansko spremeni v uboj dveh ljudi, namesto enega, stana pokopališču dva grobova ! Tudi kazen eno leto zapora za voznika, ki je iz malomarnosti povozil otroka, otroka ne oživi. Kazen ne more povrniti nastale škode. Storilca kaznivega dejanja se kaznuje, da bi se tega spominjal (zastraševalna in vzgojna funkcija kaznovanja) in, da drugi ne bi kršili zakona (zastraševalna vloga kazni).

- - - / - - -

Pravo ne more dati zadovoljivega odgovora, kaj je to odgovornost. To je tudi razumljivo, saj je odgovornost le eden izmed elementov družbenega sožitja, odgovornost je določena norma ponašanja. Zato je tudi del vzgoje. Vzgojiteljeva naloga ni vzgajati heroje, temveč človeka naučiti prilagajanja na različne življenske situacije. Človeka ni mogoče oviti z izolirnim trakom in ga tako izolirati od življenja.

V življenju se vsak človek srečuje še z določeno p o k l i c n o odgovornostjo, kjer vlada načelo, da je vsakdo odgovoren v okviru svoje pristojnosti. Že otroke je treba naučiti, da se jim delo ne nalaga zaradi zadovoljstva odraslih in, da namen učenja ni pridobivanje diplom, temveč, da morajo delati in se učiti zaradi izvrševanja svojih pristojnosti. Otrok mora razumeti, da ni odločilno vprašanje boljši ali slabši šolski uspeh, temveč, da je pomembno človekovo delo in poklic, ki ga privlači. Dobro izbran poklic pa je tisti, ki omogoča človeku, da v njem odigra svojo življensko vlogo.

Odgovornost je vezana na vprašanje pristojnosti. Nihče naj ne bi prevzel vloge (funkcije, dela), če ni prepričan, da zmore več kot zahteva vloga od njega. Vedno je bolje vedeti nekaj več, kot zahteva določena vloga. To daje človeku pomemben občutek zaupanja v lastne sposobnosti. Pri tem pa pride do polnega izraza odgovornost človeka, ki se pokaže takrat, ko človek sprejema in izbira določene življenske vloge.

Človek mora imeti v poklicu občutek, da mu "gre delo od rok"; tedaj je zadovoljen in srečen. Vsako delo je treba opraviti kar najbolje, pri tem pa se je vedno treba zavedati možnosti nastanka nepredvidenih posledic. To še posebno velja tedaj, kadar se neko delo opravlja že skoraj mehanično, rutinsko in se pozablja na možnost, da se lahko pojavijo nepredvideni vzroki in posledice, ki jim sledijo. Odgovornost je torej združena z vsakim človekovim delom, le ljudje preradi pozabimo na to. Tolažimo se, da bomo imeli srečo in se nam ne bo nič zgodilo. Kadar pa naše ravnanje izzove nepredvidene in škodljive posledice, iščemo vzroke vse drugje, le pri sebi, ne. Zato mora pri človeku vedno delovati občutek odgovornosti za lastno ravnanje.

- - - / - - -

Socialno delo je delo z ljudmi in za ljudi. Tudi v njem mora priti do polnega izraza odgovornost za reševanje socialnih problemov. Socialno skrbstvo mora biti usposobljeno, da zagotovi dostojne in varne življenske prilike vsem, ki jim sicer v družbi ni dano, da bi to dosegli sami. Pristojnosti, naloge in sredstva za delovanje socialnega skrbstva določajo ustrezni družbeni organi. Zato ti organi tudi nosijo odgo-

vornost za reševanje socialne problematike v skupnosti. Vsaka socialna služba je ustanovljena in deluje zaradi izpolnjevanja določenih političnih ciljev družbe. To že samo po sebi pomeni, da si služba sama ne določa niti cilja svojega delovanja niti virov in višine finančnih sredstev, ki jih je mogoče uporabiti za socialne namene. Vse to je dano od ustreznih političnih organov ožjih ali širših družbeno političnih skupnosti. To je treba razumeti tako, da praviloma ni služba odgovorna, če so njena sredstva za socialne dajatve majhna. Za tako stanje odgovarjajo politični organi, ki vodijo socialno politiko v ožji ali širši družbeno politični skupnosti. Vodja socialne službe pa nosi polno osebno odgovornost, če ni sposoben ovrednotiti potreb ljudi po uslugah socialne službe in teh potreb prikazati ustreznim organom, ki odločajo tako o organizaciji kot o finančnih sredstvih za namene socialnega skrbstva. Naša kritika je tako pogosto usmerjena na napačne ljudi, kritiziramo socialno službo, ki je v danih pogojih storila vse, kljub temu pa je ostala kadrovsko šibka in razpolaga z majhnimi finančnimi sredstvi, ne vidimo pa tistih, ki so odgovorni za tako stanje v socialni službi. Kot politično sredstvo se v sodobnih družbah uporablja predvsem pravo, ki je in mora biti vedno prežeto s politično idejnostjo, s političnim osmišljevanjem in usmerjanjem, saj je sredstvo politike. Tako se pogosto dogaja, da zvrčamo odgovornost za določeno pomanjkljivost na zakon, na predpis (npr. odlok o družbenih denarnih pomočeh in kriterije za dodelitev pomoči), ne vidimo pa politike in politikov, ki so odgovorni za tak predpis.

Socialni delavec je pri svojem delu vedno razpet med dano socialno politiko ter med lastno poklicno etiko. Socialna služba bi morala vedno in popolnoma zastopati interese ljudi zaradi katerih je in se ne podrejata drugim interesom. Še vedno obstojajo občinske socialne službe, ki so jim bližje problemi občinske blagejne kot pa problemi ljudi. Dogaja se, da januarska upravičena prošnja za denarno pomoč počiva v predalu do konca leta (nekaj denarja se pač prihrani), da ostajajo ljudje, ki v svojem samouničevalnem življenju bedno propadajo, ker nobena občina noče biti pristojna, ker pač nimajo stalnega prebivališča, da služba manipulira z ljudmi, da že vnaprej dviguje roke, češ, da zadeva ni rešljiva. Odgovornost socialnega delavca za reševanje socialnih problemov, je tudi del vzgoje, zato je večji ali manjši občutek odgovornosti posledica strokovnega teoretičnega in

praktičnega šolanja socialnega delavca. Za odpravljanje in zmanjševanje socialnih razlik med ljudmi niso dovolj le načela in dobra socialna zakonodaja, temveč so potrebni tudi socialni delavci z visoko stopnjo poklicne zavesti in močnim občutkom osebne odgovornosti za opravljeno delo. Vsa načela in vse pisane in nezapisane pravne, moralne in druge norme, se uresničujejo le v stiku med ljudmi v vsakdanjem življenju. Socialni delavec pa je po svoji poklicni orientaciji, ne glede na delo, ki ga opravlja, nosilec ideje o pomoči človeku v stiski. Če pri svojem delu naleti na določene ovire (npr. kriteriji za dodeljevanje družbene denarne pomoči!), jih mora vsaj poskušati odstraniti in pri tem delovati v skladu s poklicno etiko, pomagati človeku v stiski in potrebi (ali je v skladu s poklicno etiko in čutom odgovornosti, če socialni delavec pusti človeka lačnega, samo zato, ker ni pristojen v določeno občino. Pred kratkim smo prebrali spis občinske socialne službe, kjer je dokumentirano, da je socialni delavec ponudil osebi vozno karto za avtobus do oddaljenega kraja, če se odjavi v tej občini, ker se bo na ta način občina "rešila" vseh skrbi za človeka!).

V ta kratek zapis ni mogoče spraviti vseh področij dela socialnega delavca, na katerih prihaja do polnega izraza njegove odgovornosti. Naj omenimo le še dejstvo, da socialni delavec opravlja večino svojega dela verbalno. Pri tem so praviloma vse njegove izjave sprejete dobronamerno. Vedno pa obstoja nevarnost, da stranka ne bo dobro razumela, kaj ji hoče povedati socialni delavec ali, da bo namenoma dala besedam socialnega delavca drug, slab pomen, da bo stranka užaljena ali jezna. Socialni delavec mora misliti na take možnosti in se pri svojem delu zavestno izogibati vsemu, kar bi lahko prizadelo stranko. Izgovor, da je stranka napačno razumela naše izjave, nas nikakor sam po sebi ne reši odgovornosti. Končno je bila naša dolžnost spoznati stranko in način njene- ga reagiranja in se temu ustrezno prilagoditi. Najmanj kar je naša dolžnost, je to, da ob nastalih incidentih poiščemo najprej krivdo pri sebi in šele po opravljeni analizi določimo delež krivde stranke. V praksi pa navadno/ravno obratno (v nekem spisu smo prečitali, da je bil socialni delavec užaljen, ko mu je "lačen potepuh" odgovoril, da od čitanja pogojev za dodelitev družbene denarne pomoči po občinskem odloku, ne bo sit, temveč bo še vedno lačen!).

Naj končamo naše "razmišljanje o odgovornosti z besedami
Gregorčiča:

"Dolžan ni samó, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan !"

Prispevek k podobi zavodskega varstva starih ljudi v SRS

Tatjana Trenta

Slovenci smo v zadnjih desetletjih postali "star narod" x) in se povzpeli v sam vrh evropskih narodov z največjim številom prebivalstva starega nad 65 let. Iz zadnjega popisa prebivalstva razberemo, da je nad 65 let starih kar 9,83 % prebivalcev Slovenije. V letu 1980 pa predvidevajo, da bomo imeli nad 10 % ljudi, starih nad 65 let.

Znano je, da je poleg padca natalitete vplival na tak porast števila starejših ljudi spremenjen način življenja in prehrane ter napredek medicine. Vsaka posebna skupina ljudi pa zahteva za svoj normalni obstoj in razvoj posebne pogoje, ki jih mora ustvarjati celotna družbena skupnost. Visok odstotek starejšega prebivalstva sili družbo, da ustvari take pogoje za življenje starih ljudi, ki bodo zagotavljali popolno socialno varnost tudi tedaj, ko si star človek ne more s svojo lastno aktivnostjo te varnosti sam zagotoviti. Ker se je način življenja pri nas v mnogočem spremenil, saj smo napravili nagel korak v industrializaciji, zaposlovanju ženske delovne sile, ki je bila v preteklosti glavni nosilec skrbi za stare in bolne člane v sklopu večgeneracijske družine, dobiva problem ostarelih nove socialne razsežnosti. Možnost obstoja večgeneracijskih družin zmanjšuje način gradnje stanovanj in sama stanovanjska politika pa tudi pomanjkanje tistih služb, ki bi nadomestile zaposleno ženo v družini.

Res je, da je problem starosti navzoč v življenju družbe vse od pojava človeka in da še danes najdemo narode, ki po našem "civiliziranem" pojmovanju nehumano rešujejo te probleme. Vendar ni tako daleč čas, ko smo s starimi ljudmi, ki so izčrpali svoj življenski sok v delu za druge, nehumano ravnali tudi mi in smo jih pustili umirati v odkazanem kotu v hlevu, ali v občinskih ubožnicah in hiralnicah, ki smo jih Slovenci poznali že v začetku 18. stoletja. Te smo nasledili tudi po II. vojni. Potrebe

x) Narod se uvršča med "mlade narode" če delež nad 65 let starih ne dosega 5 % na celotno populacijo, zrel, ko ta grupe ni presegla 7 %. Nad 7 % je star narod.

po namestitvi starih in bolnih v tistem času so bile tako velike, da je naša družbena skupnost takoj po vojni pričela ustanavljati domove za stare. Stari gradovi iz 11. stoletja, večje kmečke hiše, stare vojašnice, šole, upravne zgradbe so se zasilno preurejale, da so lahko sprejemale po večini brezdomne in osamelje starčke. Srce so prinašali v te domove ljudje, ki so skrbeli za te starčke. Gerontološka veda je bila vsem tuja. Še dolga leta po vojni je prevladovala miselnost, da mora imeti star človek le posteljo - hrano in mir, mir. Ta mir, postelja in hrana - vse to je dobil v grajskih sobanah - na robu vasi, v samoti - daleč proč od kraja na katerega so ga vezali mladostni spomini. Več v tistem času - ko smo gradili na ruševinah novo družbo, najbrž tudi ni bilo mogoče dati. Z novim socialističnim odnosom do posameznika se je vzdikal tudi nov temeljni kamen odnose do starosti in njenih problemov.

Do leta 1962 je bilo okoli 3000 starih in bolnih ljudi v 28 domovih za stare. Pritisk na te domove za stare pa je bil iz dneva v dan večji - dodajale so se nove in nove postelje, čeprav se je s tem zmanjševal življenjski prostor in pogoji za delo in življenje. Pojavljati so se pričeli tudi ljudje, ki so si želeli sami starost preživeti v domu za stare. Imeli so lastna sredstva za plačevanje uslug. Le preutesnjenost v teh domovih in oddeljenost od njihovega bivališča so odvrčale posameznika od te odločitve vse do časa, ko je popolnoma onemogel in bil glede na okoliščine, saj je živel sam, brez pomoči prisiljen oditi v katerikoli dom.

Zato ni bilo težko najti podpore, ko se je porodila ideja, da se zgradi nov dom v Ljubljani na Taboru. Prvič so se načrtno lotili take gradnje in so se upoštevali vsi vidiki starosti in njenih spremljajočih pojavov in zahtev, ki so mnogo večje kot samo "streha nad glavo in pol krožnik".

V ta čas lahko uvrstimo tudi prve načrtnejše akcije za urejanje problema starejših ljudi.

Leta 1968 je bil s strani sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo izvršen pregled vseh domov za stare v Sloveniji. Rezultat pregleda je pokazal, da to področje dela zahteva hitre ukrepe: sanacijo prostorskih in kadrovskih razmer ter čimprej-šnje učinkovitejše akcije za pridobitev novih mest (zmogljivosti). Istočasno s sanacijo in novogradnjami pa se je pokazalo, da je nujno izboljšati delo teh domov.

S stanjem, potrebami in programom je bila seznanjena široka slovenska javnost. Skupščina SR Slovenije je leta 1971 sprejela zakon o socialnih zavodih. Ta je domove za varstvo starih uvrstil med splošne socialne zavode, opredelil njih družbeno vlogo, in prostorske in kadrovske pogoje, ki jih morajo v roku 5 let izpolniti ti zavodi, če hočejo tudi v bodoče opravljati to družbeno funkcijo. Normativi za sanacijo in pogoje, pod katerimi se morajo urejati ti zavodi so izšli še isto leto v posebnem predpisu.

Ker se približujemo času, ko se bo iztekel rok za ureditev razmer v teh zavodih, je prav, da pogledamo kako in do kakšne mere smo uspeli program sanacije in novogradenj realizirati.

Naj najprej omenim, da je k vsem uspehom na tem področju v veliki meri pripomogla podpora Skupnosti pokojninsko invalidskega zavarovanja s skladom za stanovanjsko izgradnjo za upokojence, ki je v času trajanja akcije v ta namen dodelila posebnim občinam že preko 25 starih milijard dinarjev. Do konca leta 1976 pa bodo po dosedaj sprejetem programu sklada angažiranih še 19 milijard. Poleg tega so 4 milijarde starih dinarjev prispevale k sanacijam in novogradnjam občinske skupščine v Sloveniji, ki so po ustavi dolžne skrbeti za organizacijo vseh oblik skrbi za svoje občane.

Začetek sanacije se je pričel z ukinitvijo socialnih zavodov Šalek pri Velenju in Tržič, ker so bile zgradbe življenjsko nevarne in neuporabne za sanacijo. Prav tako ni bilo možno doseči predpisanega minimalnega standarda v zavodih Vrhnika, Planina pri Rakeku, Rakičan pri Murski Soboti in Dravogradu. Zato so se v teh občinah odločili za novogradnje socialnih zavodov za varstvo starih po vseh sodobnih zahtevah, ki jamčijo soliden - evropski standard ob istočasnih zvečanjih dosedanjih kapacitet. Tudi občina Domžale bo dosedanje prostore doma nadomestila z novogradnjo. Občina Velenje bo namesto ukinitvenega doma Šalek v letu 1975 zgradila nov dom. Leta 1972 je bil dokončan nov prizidek k prvemu po vojni nemensko zgrajenemu zavodu v Ljubljani na Taboru.

V letu 1974-75 naj bi se pričelo z izgradnjo novih domov v občini Ljubljana-Bežigrad in Šiška.

Leta 1972 in 1973 sta odprla svoja vrata novozgrajena zavoda v Celju in Kranju in leta 1974 nova zgradba v Mariboru - ki

ima svojo enoto v Viltužu in je med prvimi zaključila sanacijo po postavljenih kriterijih. V občinah Nova Gorica, Krško, Kamnik, Trbovlje, Sežana so v gradnji ali pa tik pred pričetkom novo socialni zavodi s kapacitetami 120 in več mest. K tem novogradnjam moramo prišteti še nov zavod v Šmarjah pri Jelšah, ker je potres junija 1974 tako prizadel zgradbo sedanjega zavoda, da ne morejo več služiti svojemu namenu.

Poleg teh novogradenj pa 25 obstoječih zavodov sanira svoje prostorske razmere - bodisi z notranjimi preureditvami za obstoječe kapacitete ali z novimi prizidki z zvišanjem kapacitet. Ugotovimo lahko, da je bila akcija za sanacijo pravilno zastavljena in našla širok družbeni odmev v več kot polovici občin v Sloveniji. Tiste občine, ki pa se za reševanje zavodskega varstva niso vključili v program in problem namestitve svojih občanov rešujejo še vedno na račun kapacitet obstoječih zavodov v drugih občinah in celo ne prispevajo k sanacijam in novogradnjam, bodo morale v bodoče resneje razmisliti o dosedanjem ravnanju. Če ugotovimo, da smo v letu 1968 imeli 3680 (neprimernih) mest v zavodih in da bo do leta 1976 zgrajenih ali v gradnji 7020 (primernih) mest v socialnih zavodih za varstvo starih, smo z uspehom lahko zadovoljni. Še vedno pa bomo imeli primanjkljaj 2000 - 3000 mest, ki ga bo potrebno odpraviti do leta 1980, da bo dana možnost zavodskega varstva slehernemu, kar mu je zagotovljeno tudi kot ustavna pravica.

Seveda pa je potrebno ob tem spregovoriti še o drugem problemu - spremljajočem in vsak čas prisotnem vprašanju delovanja splošnih socialnih zavodov. Tu izstopata zlasti vprašanji nameščanja v zavode in dela s tistimi starejšimi ljudmi, ki so moteči za svoje okolje in delo z njimi zahteva več prizadevanja in strokovnosti. Take moteče srečujemo skoraj v vseh socialnih zavodih. Zavodi Tisje, Lukavci, Impolca in Idrija, ki so svoje delo notranje usmerili prav v delo s temi, zaradi prezasedenosti in majhnih kapacitet ne morejo sprejeti vseh, ki že ali naj bi živeli v takem zavodu. Takih "motečih oseb" je že sedaj v zavodih preko 1500.

Poleg teh "motečih" je v zavodih, katerih osnovni namen je razvijati vse oblike skrbi za starejše ljudi, kar 42 % sedanjih oskrbovancev pod 65 letom starosti in od tega 5,7 % mlajših od 40 let.

Socialni zavodi sedaj v glavnem svoje delo prilagajajo trem osnovnim skupinam, kakor znotraj zavoda delijo oskrbovance in sicer:

- a) relativno zdravim oskrbovancem, ki živijo v zavodih in jim zavod nudi le osnovno skrb - stanovanje, hrano, organizira do neke meje njih prosti čas - ne potrebujejo pa razen v času kratkotrajnih bolezni posebne nege in skrbi, ker so za opravljanje življenjskih funkcij sposobni se sami (35,4 %);
- b) oskrbovanci, ki jim je poleg osnovnih pogojev za življenje potrebna tuja pomoč (27,8 %);
- c) tiste, ki so popolnoma odvisni od tuje pomoči in zaradi starosti in bolezni tudi intenzivne nege (36,8 %).

Skupini a in b skupaj predstavljata 64,4 % vseh oskrbovancev v obstoječih zavodih.

Vsak dan večje pa je povpraševanje zdravih starejših ljudi, ki bi želeli živeti v zavodih, pa obstoječe kapacitete ne dovoljujejo, da bi lahko ugodili vsem, ki prosijo za sprejem. Že sam odstotek relativno zdravih oseb (35,4 %) nam zgovorno pričča, da se je pogled na socialne zavode za varstvo starih v zadnjem desetletju, ko se urejajo razmere, spremenil. To nam potrjujejo številne vloge in sprejem, ki jih je v Sloveniji preko 2000.

Če je veljalo, da domovi za stare skrbijo za socialno in ekonomsko nepreskrbljene, je opaziti tudi glede tega v zavodskem varstvu velik napredek.

Še pred 10 leti je bilo v zavodih le 5 % oskrbovancev, ki so stroške oskrbe krili s svojimi lastnimi dohodki ali ob pomoči otrok in svojcev. Danes je v socialnih zavodih 23,8 % samoplačnikov. V 28,7 % k njihovim lastnim sredstvom prispevajo občine, v 47,5 % pa krijejo oskrbnine za svoje občane v zavodih v celoti. Zlasti je odstotek samoplačnikov višji v novih zavodih, kjer so pogoji življenja bolj urejeni kot v obstoječih zavodih. Zanimanje za nove zavode je vsak dan večje, kljub temu, da so tudi oskrbni stroški v takih tj. novih zavodih znatno večji. Cena oskrbnega dne je odvisna od tržnih cen in drugih faktorjev, ki sestavljajo ceno usluge, ki jo oskrbovaneec potrebuje. Ta pa je velikokrat večja kot dohodki oskrbo-

vanca, ki ne rastejo z isto naglico kot življenjski stroški. Zato je občina dolžna, da krije razliko v ceni, če je njen občan potreben zavodskega varstva in sam nima dovolj sredstev. Prav tako občine v celoti krijejo oskrbnine za tiste svoje občane, ki so brez sredstev in zakonskih zavezancev, ki bi bili dolžni kriti stroške oskrbnine. Sredstva, ki se trošijo za to obliko zavodskega varstva so velika, vendar so le redko tolikšna ovira, da bi občan ne mogel v zavod, če je njegov problem rešljiv le na ta način. Večja ovira je, kje dobiti mesto za namestitev spričo prežasedenosti v socialnih zavodih.

Kdo bo v bodoče skrbel za tako imenovano bazo službe tj. za investicije v te zavode? Novoustanovljene skupnosti socialnega skrbstva bodo morale s svojimi programi razvoja te dejavnosti skrbeti, ne samo za plačevanje oskrbnin v zavodih za svoje občane, temveč tudi za to, da bodo ustanovljale take zavode za potrebe svojih občanov bodisi same ali z medsebojnim dogovorom več skupnosti ene regije. Taka skupna akcija za regijske zavode za moteče bo prav gotovo ena izmed prvih nalog naslednjega obdobja razvoja zavodskega varstva, prioriteta skrb zveze skupnosti socialnega skrbstva. Prav tako bo treba zgraditi potrebne zavode za tiste posebne kategorije ljudi, ki danes pod silo razmer živijo v splošnih socialnih zavodih ali pa jih sploh ni mogoče namestiti nikamor.

Če povzamem izkušnje ob izvajanju zakona lahko rečem to, da bi moralo biti to področje zakonsko urejeno že vsaj 20 let tako, da ne bi imeli takega primanjkljaja v kapacitetah. Z novogradnjami izginja zaprtost in osamljenost zavodov. Program delovanja zavodov sega preko zavodskega okvira in zajema tudi tiste oblike pomoči, ki naj bi jih zavod nudil vsem starejšim občanom, ki živijo izven zavodskih zidov; zavod naj bi tudi kot družabni center združeval tako oskrbovance samega zavoda z vsemi izven zavoda živečimi starejšimi ljudmi in celotno sosesko v kateri zavod deluje.

Pri tem pa ne smemo pozabiti na kadre, ki delajo v teh zavodih. Če hočemo izpolniti vse postavljene cilje pri delu s starejšimi ljudmi - moramo zaposliti zadostno število usposobljenih delavcev. Čeprav se je v zadnjem obdobju močno povečalo število strokovnih kadrov - zlasti medicinskega in socialnega osebja, ki dela v teh domovih, še vedno zelo primanjkuje osnovnega negovalnega kadra za neposredno delo z oskrbovanci. K temu nedvomno prispeva to, da ni rešeno nagrajevanje negoval-

nega kadra, niti ni rešen poklicni status in usposabljanje. Zavodi si sami preko prakse usposabljuje kadre, ki ostajajo na ravni priučenih - nekvalificiranih delavcev. Zato bo nujno doseči priznanje poklica negovalke v rangu kvalificiranega delavca. S priznanjem poklica in sistematičnim usposabljanjem bo mogoče ta profil delavca pravilno vrednotiti in tudi nagrajevati.

Odprto je tudi vprašanje enotnega vrednotenja zdravstvene oskrbe in nege v socialnih zavodih. Komunalni zavodi za zdravstveno zavarovanje različno vrednotijo delo z bolnimi v socialnih zavodih in skladno s tem tudi različno plačujejo te storitve zavodom. Zavodi, ki morajo izpolnjevati kadrovske norme glede strokovnih zdravstvenih delavcev bremenijo preko mere ceno oskrbnega dne ker zdravstvena služba ne prispeva dovolj sredstev. Zato si moramo prizadevati, da bi zdravstvene storitve v socialnih zavodih v celoti krila zdravstvena služba po enakih kriterijih za vse zavode.

V času veljavnosti zakona o socialnih zavodih smo napravili bistvene premike na tem področju. Z rezultati dela pa ne smemo biti zadovoljni, niti glede kapacitet, niti vsebine dela - vse dokler v Sloveniji ne bomo razpolagali s toliko mesti v socialnih zavodih, da bo sleherni občan, ki bo želel živeti v zavodu lahko uveljavil svojo pravico po zavodskem varstvu in dokler ne bomo razvili tudi tistih zavodov, ki so nam potrebni za pravilno razmeščanje in boljše ter smoternejšo organizacijo dela v njih s posameznimi skupinami. Ta cilj moramo izpolniti v naslednjem petletnem obdobju tj. do leta 1980.

Vloga klinične ekspertize v kazenskem postopku proti mladoletnikom

Franci Brinc

- Nadaljevanje

IV. SOCIALNE ANAMNEZE SKRIBSTVENIH ORGANOV

1. Vsebinska socialnih anamnez

Namen socialne anamneze je, da sodišču posreduje določene podatke, ki so mu nujno potrebni za odločanje o vzgojnem ukrepu. Socialna anamneza skuša podati značilnosti okolja, v katerem mladoletnik živi. To okolje obsega predvsem mladoletnikovo družino, šolo, delovno mesto in sosesčino. Socialna anamneza pa daje tudi podobo mladoletnikove osebnosti, značilnosti njegovega telesnega in duševnega razvoja, njegov značaj, navade, interese, način kako preživlja prosti čas itd.

Socialna anamneza mora vsebovati dva med seboj vidno ločena dela, in sicer, najprej pregled objektivno ugotovljenih dejstev (lahko bi rekli nekakšen socialni izvid situacije), na drugi strani pa izražene subjektivne ocene, mnenja in stališča sestavljalca anamneze (10).

V naši raziskavi smo želeli ugotoviti predvsem katere podatke in njihove ocene vsebujejo socialne anamneze. Pri tem smo skušali izbrati le tiste podatke, za katere smo smatrali, da imajo lahko odločilno vlogo za ugotavljanje pozitivnih in negativnih učinkov socialne anamneze.

a) Ocena družinskih članov in članov gospodinjstva

Na vprašanje, ali socialna anamneza vsebuje podatke in ocene družinskih članov in drugih članov gospodinjstva, smo ugotovili, da je bilo v socialnih anamnezah omenjenih skupno 170 družinskih članov in drugih članov gospodinjstva (v povprečju torej več kot tri na enega mladoletnika) in od teh je bilo ocenjenih 147 (86 %). Iz tega sklepamo, da socialne anamneze

dajejo osnovo za presojanje družinske situacije v kateri živi mladoletnik. Od 147 ocenjenih družinskih članov in članov gospodinjstva, jih je bilo 71 % ocenjenih pozitivno, 17 % negativno in 12 % hkrati pozitivno in negativno.

Med posameznimi ocenjenimi osebami pa so pomembne razlike. Med materami jih je bilo 87 % ocenjenih pozitivno, med očeti 52 %, med brati in sestrami 77 % in med člani gospodinjstva 70 %. Največ je torej pozitivno ocenjenih mater, kar je lahko zlasti pomembno pri izbiri vzgojnega ukrepa, saj so ravno matere največ udeležene pri vzgoji otrok in imajo največji in najbolj dalekosežni vpliv na smer in rezultat družinske vzgoje (11). Negativno ocenjene so le 4 matere, dočim ima negativno oceno kar 15 očetov, kar pomeni, da je negativno ocenjenih skoraj 4 krat več očetov kot mater.

Postavlja se nam vprašanje verodostojnosti ocenjevanja s strani sestavljalcev socialnih anamnez. Vendar menimo, da so sestavljalci socialnih anamnez v skladu s svojimi ocenami družin postavljali tudi predloge sodišču za izrek vzgojnih ukrepov in tudi samo sodišče po vsej verjetnosti ni imelo na razpolago nobenega bolj veljavnega instrumenta za korekcijo podanih ocen, zato se je naslanjalo na te ocene ob izbiri in izreku vzgojnih ukrepov. Tako so podane ocene vsekakor odigrale svojo pomembno vlogo. To pa je tudi bil njihov namen.

b) Ocena odnosov v družini

Socialne anamneze vsebujejo oceno odnosov v 45 (90 %) družinah. Pri tem smo skušali zajeti vse tiste podatke, ki opisujejo celotno skalo odnosov v družini, tako med samimi starši kot odnosov do mladoletnika ali drugih družinskih članov. Iskali smo skratka kvalitetni predznak za celoto družinskih odnosov, ki vplivajo na njeno notranjo in zunanjo podobo, ki ji dajejo kvaliteto "urejene" ali "neurejene" družine iz psihološkega, socialnega in pedagoškega aspekta.

Družinski odnosi so bili v 45 družinah ocenjeni:

- pozitivno	30 - 67 %
- negativno	10 - 22 %
- pozitivno in negativno	5 - 11 %

V dveh tretjinah družin so bili torej odnosi ocenjeni pozitivno, kar pomeni, da večina mladoletnikov izhaja iz družin z urejenimi medsebojnimi odnosi. Ker pa menimo, da so socialni delavci ob sestavljanju socialne anamneze bolj nagnjeni k slabšemu ocenjevanju odnosov v družini kot k boljšemu, kar pomeni, da te odnose raje ocenijo kot negativne, če le najdejo kaj elementov za tako oceno, pomeni, da so odnosi, ki so ocenjeni kot pozitivni tudi v resnici pozitivni. Ob tem pa lahko le opozorimo na neizdelane ali slabo izdelane kriterije za razvrščanje družinskih odnosov na skali ocenjevanja med pozitivnim in negativnim. Zavedamo se, da je socialni delavec ob zbiranju podatkov za socialno anamnezo pozoren predvsem le na zunanje pokazatelje v življenju neke družine, v njeno notranjo psihološko strukturo pa ne more in ne zna prodreti. Opazuje lahko le makro, ne pa mikro elemente v notranjih odnosih družine kot celote ali relacij med posameznimi družinskimi člani. To pa nikakor ne zmanjšuje vrednosti podanih ocen v socialnih anamnezah, ki verjetno zadostujejo za namen za katerega so izdelane.

c) Ocena družbe mladoletnika

Ko govorimo in pišemo o vzrokih mladinske delinkvence, smo vedno pripravljene brez pomisleka med vzročnike všteti tudi družbo mladoletnika. Tudi starši sami, ko iščejo opravičilo za dejanja svojih otrok, kaj radi uporabljajo izgovor, da je njihovega otroka zapeljala na stran pot družba, s katero se je družil. Zato smo želeli zvedeti, ali socialne anamneze vsebujejo opis in oceno družbe mladoletnikov.

Rezultati so pravzaprav porazni. Opis družbe mladoletnika smo našli le v dveh socialnih anamnezah. To pomeni, da je socialna anamneza pomanjkljiva, saj je sestavljal socialne anamneze opazoval mladoletnika kot izolirano bitje, ki živi le v okviru svoje družine, ki sprejema pobude za svoje ponašanje in ravnanje le s strani družine in njenih članov, nima pa stika s svojo okolico in še prav posebno s svojimi vrstniki. To pa seveda ni res, zato smo nad rezultatom toliko bolj presenečeni. Če ob tem navedemo še podatek, da je 48 % mladoletnikov storilo kaznivo dejanje v sotorilstvu, se nam pokaže podatek, da socialne anamneze opisujejo družbo le za dva mladoletnika, še toliko bolj značilen. Socialna anamneza bi morala vsebovati tudi podatek in oceno družbe

mladoletnika, bodisi družbe, ki ga je zapeljala na pot kaznivih dejanj, bodisi družbe, ki nanj pozitivno vpliva. Od tega bi namreč tudi moral biti odvisen izbor vzgojnega ukrepa.

d) Ocena žrtve kaznivega dejanja

Sodobni razvoj različnih znanosti je prinesel poleg pogleda na storilca kaznivega dejanja tudi potrebo po opazovanju žrtve kaznivega dejanja in na globok in včasih komaj zaznaven vpliv, ki ga odigra v spletu okoliščin nastajanja in izvrševanja kaznivega dejanja tudi sama žrtev. Predvsem je zanimiv odnos, ko sama žrtev vspodbuja ali bolj ali manj zavestno sama sodeluje pri nastajanju kriminogene situacije in pri njenem razvoju. Viktimologija je s proučevanjem vpliva žrtve na nastanek in razplet kriminogene situacije prodrla že dokaj globoko in za različne vrste kaznivih dejanj že tudi postavila določene znanstvene zaključke.

Viktimologija nam najprej pomaga razumeti nastajanje kaznivega dejanja, na drugi strani pa nam pomaga pri izbiri in individualizaciji kazenskih sankcij. Tak pomen bi lahko imelo poznavanje in razumevanje odnosa med žrtvijo in storilcem tudi za mladoletnike, zato smo pričakovali, da bodo sestavljalci socialnih anamnez pri proučevanju osebnih in družinskih razmer mladoletnika pozorni tudi na žrtev kaznivega dejanja, na odnose med njo in storilcem kaznivega dejanja in, da bodo poskušali tudi na tem področju odkriti kar največ elementov, ki bi jih mogli uporabiti pri vrednotenju mladoletnikove osebnosti, njegovih vedenjskih in osebnostnih motenj, ter tako doprinesiti delež k boljšemu in bolj smotrnemu izboru vzgojnih ukrepov. Zdi se nam, da je za nekatere vzgojne ukrepe potrebno vsaj v osnovi poznati tudi odnose med žrtvijo in storilcem kaznivega dejanja. Konkretno mislimo tu na izbor disciplinskih vzgojnih ukrepov, ki se izrečejo, če je mladoletnik storil kaznivo dejanje "iz nepremišljenosti ali lahkomišelnosti" (drugi odstavek 70. člena KZ). Zdi se nam, da tega elementa, ki je osnova za izbor omenjenih vzgojnih ukrepov, ni mogoče oceniti abstraktno in poznavajoč le storilca kaznivega dejanja, temveč je nujno potrebno poznati tudi njegovo žrtev in njune medsebojne odnose tako pred, kot med in po izvršitvi kaznivega dejanja. Le enostransko poznavanje ene osebe iz "kriminalne dvojice", ne more biti popolno in ne more služiti kot realna osnova za izbor vzgojnega ukrepa.

Naša pozornost je bila zato usmerjena tudi na vprašanje, ali je bil sestavljalca socialne anamneze sploh pozoren na odnose med žrtvijo in storilcem in kakšne so bile ocene žrtev kaznivih dejanj.

Ugotovili smo, da le ena sama socialna anamneza vsebuje podatke o žrtvi kaznivega dejanja. Ocena žrtve je v tem primeru negativna (žrtev kaznivega dejanja zoper življenje in telo, mladoletniku je bil izrečen vzgojni ukrep ukor).

Rezultat je neugoden in pomeni dokajšnjo pomanjkljivost v delu socialne službe, kar po svoje vpliva tudi na delo sodišča. Zato menimo, da bi bilo potrebno v študijski program za socialne delavce hitreje vnašati novosti s področja kriminologije in njenih disciplin o proučevanju storilca kaznivega dejanja in o medsebojnih odnosih med storilcem in žrtvijo.

e) Ocena delodajalca in odnosov v šoli ali na delovnem mestu

Ugotovili smo, da vsebujejo oceno delodajalca tri socialne anamneze, od teh je ocena dvakrat pozitivna in enkrat negativna. Oceno odnosov v šoli ali na delovnem mestu pa vsebujejo socialne anamneze za 16 mladoletnikov.

Socialne anamneze vsebujejo torej le izjemoma tudi oceno delodajalca ter odnosov v šoli ali na delovnem mestu mladoletnika, kar moremo šteti tudi kot vsebinsko pomanjkljivost socialnih anamnez.

f) Diagnostična ocena mladoletnika

Postavitev diagnostične ocene osebnosti mladoletnika je pravzaprav cilj klinične ekspertize v kazenskem postopku proti mladoletniku. Za doseg tega cilja pa bi moralo biti opazovanje mladoletnika in njegovega okolja multidisciplinarno, šele ekipa strokovnjakov bi lahko predstavila mladoletnikovo celotno osebnost, motive za storitev kaznivega dejanja ter diagnozo in prognozo osebnosti. Opazovanje mladoletnika bi moralo odkriti tisti vzročni kompleks, ki ga je privedel do storitve kaznivega dejanja, odkriti bi bilo treba naravo njegove delinkventnosti in temu ustrezno naravnati tretman osebnosti.

Tako zamišljeno opazovanje mladoletnika pa je prej ideal, kot

pa vsakdanja praksa. Vprašanje, ali je v vsakem primeru potrebna in koristna taka kompleksna strokovna obravnava mladoletnika, puščamo tu odprto. V skupini 50 opazovanih mladoletnikov smo našli za vse mladoletnike socialne anamneze in le eno psihološko in le eno psihiatrično poročilo. V praksi je torej za mladoletnike, ki jih obravnava občinsko sodišče, pravilo le socialna anamneza, ostala strokovna poročila pa so izjema. Zato se skušajo tej situaciji prilagoditi tudi socialni delavci, ki sestavljajo socialne anamneze. Ker vedo, da sodišče ne bo postavilo drugih izvedencev, ki so poklicani za diagnosticiranje mladoletnikove osebnosti, dajejo socialni delavci tudi diagnozo mladoletnikove osebnosti. Take prakse ni mogoče oceniti brez globljega poznavanja problema. Vendar menimo, da socialni delavci niso posebej usposobljeni za proučevanje osebnosti, ne poznajo vseh obstoječih metod in tehnik s katerimi strokovnjaki prodirajo v osebnostno strukturo in iščejo značilnosti človekovega ponašanja in reagiranja. Vendar pa se nam ob tem postavlja problem, ki je naslednji: če socialni delavec ve, da se nihče ne bo ukvarjal z osebnostjo mladoletnika in se zato sam spušča na področje diagnosticiranja osebnosti mladoletnika, ali mu to lahko štejemo za zlo? Če se posluži tudi tistega skromnega znanja, ki ga ima s tega področja, pa tudi prakse, ki si jo je pridobil tekom let, in skuša po svojih najboljših močeh pomagati sodišču bolje spoznati mladoletnika in predvideti njegovo bodoče ponašanje, in če njegovi poskusi uspevajo in dajejo ugodne rezultate, ali naj mu to preprečimo in ga usmerimo le na iskanje in ocenjevanje socialne situacije mladoletnika, za katero je polno strokovno usposobljen. Zdi se nam, da moramo sedanjo prakso pač sprejeti in se z njo zadovoljiti, dokler ne znamo problema diagnosticiranja mladoletnikove osebnosti bolje rešiti. Ob tem pa se še vprašujemo, ali bi strokovno postavljene diagnoze v današnjih razmerah sploh odigrale v celoti svojo vlogo, če pomislimo na še vedno slabo strokovno usposobljenost večine mladinskih sodnikov (poklicnih in porotnikov) za obravnavanje specifičnih problemov mladoletnih prestopnikov. Vprašanje je tudi, ali bi strokovno postavljena diagnoza lahko koristila socialnim delavcem pri njihovem delu med izvrševanjem vzgojnih ukrepov, če nimajo dovolj znanja iz posebnih strok.

Ob takem razmišljanju sprejemamo sedanjo prakso, izražamo pa željo in potrebo v to prakso vnašati vedno več znanstvenega in strokovnega iz različnih področij, ki obravnavajo mlado-

letnika in še posebej prestopnika.

V naši raziskavi smo ugotovili, da 48 (96 %) socialnih anamnez vsebuje diagnostično oceno mladoletnika. To je vsekakor zadovoljiv podatek in kaže na resnost dela socialne službe, ki skuša čim boljše opraviti svojo vlogo v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

Med ocenjenimi mladoletniki je imelo 27 (56 %) mladoletnikov oceno: osebnostno neproblematičen, ostalih 21 (44 %) pa je imelo različne ocene, ki nakazujejo njihovo večjo ali manjšo osebnostno problematičnost (šibak sociopatski karakter, umska podpovprečnost, vzgojna zapuščenost, iskanje nadomestnih zadovoljitev, egocentričnost in agresivnost).

Ugotovili smo, da med storilci premoženjskih kaznivih dejanj ni bistvene razlike med mladoletniki glede na njihovo osebnostno problematičnost, med temi storilci je bilo celo nekaj več osebnostno neproblematičnih mladoletnikov.

Nadalje smo ugotovili, da je sodišče osebnostno neproblematičnim mladoletnikom izreklo predvsem vzgojne ukrepe, s katerimi se pri izvrševanju mladoletniku ne zagotavlja posebna strokovna pomoč (ukor, strožje nadzorstvo staršev ali druge družine), v manjši meri pa ukrepe, ki mu zagotavljajo tako pomoč (oddaja v disciplinski center, strožje nadzorstvo skrbstvenega organa). Tej skupini mladoletnikov ni bil izrečen noben ukrep, ki bi pomenil odvzem prostosti zaradi oddaje v zavod. Osebnostno problematičnim mladoletnikom, pa je sodišče izreklo še vedno veliko ukrepov brez strokovne pomoči pri izvrševanju, manjši delež ukrepov s tako pomočjo in že tudi ukrepe, ki pomenijo odvzem prostosti.

Iz prikaza lahko zaključimo, da je sodišče le v zelo neznatni meri upoštevalo diagnostično oceno mladoletnika pri izrekanju ukrepov glede na njihovo trajanje in strokovno nudenje pomoči med izvrševanjem ukrepov. Razvidno je, da je sodišče uporabljalo ukrepe nudenja pomoči mladoletnikom skoraj v enaki meri, če so bili ocenjeni kot osebnostno neproblematični kot, če so bili ocenjeni kot osebnostno problematični. Prav tako je majhna razlika v deležih uporabljenih ukrepov, ki mladoletnikom zagotavljajo strokovno pomoč pri izvrševanju vzgojnih ukrepov. Edina večja razlika je pri uporabi ukrepov, ki pomenijo

odvzem prostosti in oddajo v zavod, te ukrepe je sodišče uporabilo le proti osebnostno problematičnim mladoletnikom. Pričakovali smo, da bo sodišče izreklo osebnostno problematičnim mladoletnikom več ukrepov, s katerimi jim bo nudena strokovna pomoč pri njihovi resocializaciji. Naše ugotovitve pa tega pričakovanja ne potrjujejo, saj je sodišče pustilo skoraj enak delež osebnostno neproblematičnih kot osebnostno problematičnih mladoletnikov brez vsake strokovne pomoči. Naši podatki nam ne nudijo vpogleda, zakaj je sodišče tako ravnalo. Sklepamo pa lahko, da gre pri osebnostno problematičnih mladoletnikih za lažje motnje vedenja, ki ne zahtevajo trajnejšega in poglobljenega strokovnega obravnavanja. Zato je sodišče izreklo le ukor ali strožje nadzorstvo staršev, ker je po vsej verjetnosti smatralo, da bodo že ti ukrepi zadostovali za mladoletnikovoboljšanje.

g) Predlog o vzgojnem ukrepu in njegovo upoštevanje na glavni obravnavi

V teoriji in praksi vlada neenotnost glede pristojnosti, potrebe in smotrnosti, da skrbstveni organ v socialni anamnezi poda tudi predlog kakšen vzgojni ukrep naj sodišče izreče mladoletniku. Izbira vzgojnega ukrepa je namreč pravica in dolžnost sodišča in ne drugih organov (npr. izvedencev). Po drugem mnenju, pa naj obsega socialna anamneza tudi končno mnenje, ki obsega oceno okolja v katerem živi mladoletnik, oceno njegove osebnosti in prognozo njegovega vedenja. Na tej osnovi sestavljene socialne anamneze vsebujejo še mnenje o vrsti vzgojnega ukrepa, s katerim bo najbolje dosežen namen mladoletnikove prevzgoje.

Tudi sami socialni delavci niso enotni v tem, kdaj podati predlog za izrek določenega vzgojnega ukrepa in kdaj ne, skratka, nimajo o tem enotnega stališča in ne dovolj izdelanih kriterijev za postavljanje takega predloga. Zdi se, da se ravnajo v praksi po principu, da podajo predlog, če jim je mladoletnik dovolj poznan in imajo dovolj podatkov o njegovih družinskih razmerah in njegovi osebnosti. Če pa nimajo dovolj podatkov in, ko je mladoletnik storil težje kaznivo dejanje, navadno predloga ne podajo, temveč čakajo, da se bo zadeva pojasnila dokončno na sami glavni obravnavi in bodo šele v svoji "zaključni" besedi podali tudi mnenje glede izreka vzgojnega ukrepa.

Ugotovili smo, da so skrbstveni organi podali predlog za izrek določenega vzgojnega ukrepa v 37 (74 %) socialnih anamnezah (12). Ne glede na obstoječe dileme v teoriji in praksi glede upravičenosti predloga skrbstvenega organa za določen vzgojni ukrep, ki ga naj izreče sodišče, se nam vsiljuje misel, da je taka praksa v sedanjih razmerah, ko mladinski sodniki praviloma nimajo nikakršne posebne formalne priprave za delo z mladoletniki, smotrna in vsaj začasno opravičljiva. Pri tem pa se moramo zavedati, da ima dolžnost in pravico sojenja samo sodišče in sodišče samo tudi nosi vso odgovornost za svoje delo.

Z rezultatom, da je bil podan predlog za izrek vzgojnega ukrepa le v 37 socialnih anamnezah, ne moremo biti zadovoljni. Ker je teža kaznivega dejanja le izjemoma odločilna za izbor vzgojnega ukrepa, smatramo, da bi morali skrbstveni organi dati za vsakega mladoletnika v socialni anamnezi tudi predlog kakšen vzgojni ukrep naj sodišče uporabi.

Zanimalo nas je tudi, kako je sodišče upoštevalo podane predloge za izrek vzgojnega ukrepa. Ugotovili smo, da je sodišče izmed 37 podanih predlogov, upoštevalo v celoti 28 predlogov (76 %, všteti je tudi en predlog, ki ga je sodišče deloma upoštevalo), sodišče pa predloga ni upoštevalo za 9 (24 %) mladoletnikov (13). Rezultat smatramo za zadovoljiv, saj pomeni, da je sodišče upoštevalo tri četrtine predlogov za izrek vzgojnega ukrepa. Prizadevanje skrbstvenih organov torej nikakor ni bilo zaman, saj so s svojimi predlogi v odločilni meri pomagali sodišču pri izbiranju vzgojnih ukrepov za mladoletnike.

2. O c e n a s o c i a l n i h a n a m n e z

Z raziskavo smo hoteli ugotoviti pozitivno in negativno vlogo socialne anamneze in določiti kakšne so pozitivne in negativne posledice ekspertize tako za samega mladoletnika, kot za njegovo okolje. V ta namen smo ocenjevali socialne anamneze po štirih možnih pozitivnih in po štirih možnih negativnih posledicah. Kot pozitivno smo ocenjevali:

- če daje socialna anamneza izhodišče za sanacijo okolja mladoletnika;

- če daje izhodišče za sanacijo šolske in delovne situacije mladoletnika;
- če daje izhodišče za vplivanje na družbo mladoletnika, in
- če daje izhodišče za nudenje pomoči mladoletniku.

Vsa štiri vprašanja so usmerjena bolj na korist, ki jo nudi socialna anamneza v fazi izvrševanja vzgojnega ukrepa, kar pomeni, da smo podatke v socialni anamnezi, ki so sodišču koristno služili pri izboru vzgojnega ukrepa, ocenili tudi glede koristnosti za bodočo fazo, to je za izvrševanje vzgojnega ukrepa. Tako smo v socialnih anamnezah iskali še novo kvaliteto, ki bo prišla do polnega izraza šele v fazi tretmana mladoletnika.

Med negativnimi posledicami, ki bi jih mogla imeti socialna anamneza, smo ugotavljali:

- ali lahko prispeva k izboljšanju osebnostne odgovornosti mladoletnika;
- ali lahko prispeva k poslabšanju odnosov v družini;
- ali lahko prispeva k poslabšanju odnosov v šoli ali na delovnem mestu in
- ali omogoča hujšo stigmatizacijo mladoletnika.

Smatrali smo, da se lahko v teh štirih smereh koncentrira večina negativnih karakteristik socialne anamneze.

a) Pozitivna vloga socialnih anamnez

socialna anamneza daje izhodišče za:	SKUPAJ		DA		NE	
	št.	%	št.	%	št.	%
nudenje pomoči mladoletniku	50	100	40	80	10	20
sanacijo okolja	50	100	40	80	10	20
sanacijo šolske in delov. situacije	50	100	34	68	16	32
vplivanje na družbo mladoletnika	50	100	3	(6)	47	94

Menimo, da so rezultati v splošnem več kot zadovoljivi in kažejo na dokaj visoko kvaliteto socialnih anamnez. Ta kvaliteta je še posebno vidna v tistih smereh, ki so najbolj pomembne tako za izrekanje kot za izvrševanje vzgojnega ukrepa. Najbolj nepopolne so socialne anamneze na področju odkrivanja možnosti za vplivanje na družbo mladoletnika. Ugotovitev se sklada z našo prejšnjo ugotovitvijo, da socialne anamneze praviloma ne vsebujejo ocene družbe mladoletnika, čeprav bi morala socialna anamneza zajeti tudi to dimenzijo mladoletnikovega življenja.

b) Negativna vloga socialnih anamez

Glede na spredaj navedene kriterije po katerih smo ugotavljali negativno vlogo socialnih anamez, smo ugotovili, da ima lahko socialna anameza za posledico:

- poslabšanje odnosov v družini 12 - 24 %
- zmanjšanje osebne odgovornosti mladostnika 10 - 20 %
- hujšo stigmatizacijo mladostnika 6 - 12 %
- poslabšanje odnosov v šoli ali na delovnem mestu 2 - (4%)

(Zaradi obsežnosti ne navajamo posameznih navedb iz socialnih anamez, po katerih smo ocenili socialne anameze).

Nadalje smo ugotovili:

- da lahko prispeva socialna anameza k poslabšanju odnosov v družini za 10 osebno problematičnih mladostnikov, kjer so odnosi v družinah že brez tega sami po sebi slabi. Tako se bodo zaradi socialne anameze odnosi v teh družinah verjetno še poslabšali, kar lahko škoduje mladostniku;
- da omogoča socialna anameza hujšo stigmatizacijo za 6 osebno problematičnih mladostnikov, stigmatizacije pa ne povzroča za nobenega osebno neproblematičnega mladostnika. Rezultat je zaskrbljujoč, ker socialna anameza le še poveča stigmatizacijo mladostnikov, ki so je že deležni v svojem okolju zaradi svojega ponašanja. Tako se še bolj zmanjšajo že itak majhne možnosti teh mladostnikov za njihovo vraščanje v okolje in doseganje potrebnih socialnih afirmacij zaradi doživljanja uspeha in samopotrditve v okolju.

Zanimivo je, da socialna anameza ne pomeni dodatne stigmatizacije niti za enega osebno neproblematičnega mladostnika. To si razlagamo tako, da so socialni delavci bolj pripravljani dodatno obremenjevati in stigmatizirati tiste mladostnike, ki so v svojem okolju že zaznamovani z negativnimi karakteristikami (npr. v šoli, na delovnem mestu, v družini, v sosedstvu) ali pa so te karakteristike podane v njihovih družinah. To pomeni, da socialni delavci pri sestavi socialnih anamez na določen način sledijo že dani situaciji mladostnika ali družine, ki je označena kot negativna, tej negativni situaciji dodajo še nove negativne elemente in skušajo tako v

poročilu sodišču ustvariti v celoti negativno sliko o mladoletniku in okolju. Na ta način hočejo uresničiti svojo zamisel o potrebi izločitve mladoletnika iz sedanjega okolja, ki je negativno, negativen pa je tudi sam mladoletnik, zato je potreben oddaje v zavod. V tej situaciji pa si socialni delavci premalo prizadevajo najti tiste pozitivne elemente pri mladoletniku in okolju, na katere bi lahko oprli svoj predlog za nudenje pomoči mladoletniku v dosedanem ali drugačnem okolju.

Taka pot nadaljnega negativnega označevanja mladoletnika in okolja je seveda najlažja, zahteva najmanj navora, vendar je hkrati najmanj koristna. Škodljiva je tako v fazi izrekanja vzgojnega ukrepa, kot v fazi njegovega izvrševanja, ker je izhodišče vedno negativno kar le še poslabšuje že itak slabo situacijo v družini in okolju mladoletnika.

3. U p o r a b a s o c i a l n e a n a m n e z e n a g l a v n i o b r a v n a v i

Z raziskavo smo želeli ugotoviti ali je bila socialna anamneza na glavni obravnavi uporabljena v prisotnosti mladoletnika, njegovih staršev ali drugih oseb, kar bi moglo imeti negativne posledice zanje ali za njihove medsebojne odnose. Pri tem moramo opozoriti, da nikakor ni nujno, da zbrani podatki odražajo resnično stanje tega problema. Podatke smo namreč črpali iz zapisnika o glavni obravnavi, vendar nismo popolnoma prepričani, da je v zapisniku vedno navedeno dejstvo odstranitve posameznih udeležencev iz sodne dvorane, ko se je čitala socialna anamneza.

Ugotovili smo, da je bilo 60 % socialnih anamnez na glavni obravnavi uporabljenih v prisotnosti ene od spredaj naštetih oseb. Največ jih je bilo uporabljenih v prisotnosti mladoletnika in matere (16 ali 32 %). Od celotnega števila je bilo 30 (60 %) socialnih anamnez uporabljenih v prisotnosti mladoletnika, 21 (42 %) v prisotnosti matere in najmanj, to je 8 (16 %) v prisotnosti očeta.

Menimo, da je eden izmed razlogov za tako stanje v tem, ker se matere čutijo bolj odgovorne za vzgojo svojih otrok, so bolj navezane na svoje otroke in so jih bolj pripravljene

zaščititi in jim pomagati ko se znajdejo v težavah, kot pa so to pripravljene očetje. Mogoče je to posledica tudi dejstva, da sodišče ponavadi vabi na glavno obravnavo oba starša, se pa prehitro zadovolji le s prihodom matere in ne zahteva tudi prihoda očeta, da bi ta podal obračun svoje vzgoje in svojega prispevanja k nastajanju mladostnikove delinkventnosti. Menimo, da bi moralo sodišče bolj dosledno zahtevati, da se glavne obravnave udeležita oba roditelja, saj je le tako mogoče starše osvestiti o stanju njihovega otroka in o njihovi dolžnosti vzgoje in skrbi zanj.

Nadalje smo ugotovili, da je bilo med 30 mladostniki, v katerih prisotnosti je bila uporabljena socialna anamneza, glede na diagnostično oceno, lo izmed njih (33 %) ocenjenih kot osebnostno problematičen. Tako je mogla imeti uporaba socialne anamneze škodljive posledice vsaj za teh lo mladostnikov, ki so bili prisotni ob obravnavanju njihove osebnosti na glavni obravnavi. To pomeni, da v teh primerih sodišče ni uporabilo svoje pravice, da pred čitanjem socialne anamneze odstrani mladostnika iz razpravne dvorane, čeprav bi moralo biti sodišču vnaprej znano, da bo uporaba socialne anamneze ob prisotnosti osebnostno problematičnih mladostnikov mogla imeti za njih tudi negativne posledice. Menimo, da bi se moralo sodišče (vsaj predsednik senata) že pred obravnavo seznaniti z vsem gradivom glede mladostnika, kar pomeni, da je sodišču znana tudi vsebina socialne anamneze. Sodišče bi moralo zato vedno odstraniti mladostnika iz razpravne dvorane, kadar vsebuje socialna anamneza take podatke, ki morejo mladostniku škodovati. Enako bi moralo sodišče odstraniti iz dvorane tudi starše mladostnika vedno, kadar obstoja verjetnost, da bo njihova prisotnost ob uporabi socialne anamneze škodovala medsebojnim odnosom v družini. Še posebej velja to, kadar so starši v socialnih anamnezah ocenjeni negativno.

4. Udeležba skrbstvenega organa na glavni obravnavi

Skrbstveni organ lahko posredno ali neposredno sodeluje v kazenskem postopku proti mladostniku. Posredno tako, da posreduje sodišču socialno anamnezo, neposredno pa z udeležbo na glavni obravnavi. Navadno mine od izdelave socialne anam-

neze do glavne obravnave daljši čas (lahko celo leto ali še več) in v tem času se lahko bistveno spremene življenske razmere mladoletnika, ki morejo bistveno odločati o izboru vzgojnega ukrepa. Mogoče pa je tudi, da se na sami glavni obravnavi odkrijejo nove okoliščine, ki so tako pomembne, da mora sodišče o njih vprašati za mnenje skrbstveni organ, predno se odloči kako jih naj upošteva pri izbiri vzgojnega ukrepa. Po petem odstavku 441. člena ZKP in po drugem odstavku 442. člena ZKP se na sejo senata ali na glavno obravnavo povabi tudi skrbstveni organ, če pa ta ne pride, to ni ovira, da sodišče ne bi opravilo seje senata ali glavne obravnave.

Ugotovili smo, da se je predstavnik skrbstvenega organa udeležil glavne obravnave proti 37 (74 %) mladoletnikom. Z rezultatom ne moremo biti zadovoljni, saj je bilo opravljenih kar ena četrtnina glavnih obravnav brez predstavnika skrbstvenega organa. Kljub temu pa je ta ugotovitev boljša od nekaterih prejšnjih raziskav. Tako je Lazarevič (14) ugotovil, da skrbstveni organi v Sloveniji niso sodelovali na glavni obravnavi za 66 % mladoletnikov. Skaberne (15) pa je ugotovil, da se skrbstveni organi niso udeležili glavne obravnave za 38 % mladoletnikov (rezultat je dobljen na podlagi pregleda sodnih spisov, torej na podoben način, kot smo mi zbirali podatke za to raziskavo). Šelihova (16) pa je ugotovila, da se skrbstveni organi niso udeležili glavne obravnave za 44 % mladoletnikov.

Podatek naše raziskave je res nekoliko ugodnejši od navedenih, vendar se nam zdi, da je nedopustno, da se v Ljubljani skrbstveni organi niso udeležili glavnih obravnav za 26 % mladoletnikov. Opravili so svojo formalno nalogo, izdelali socialno anamnezo, niso pa smatrali za potrebno, da se udeležijo tudi glavnega procesnega dejanja proti mladoletniku, ko se odloča o bodoči usodi mladoletnika. V Ljubljani, v centrih oziroma zavodih za socialno delo delajo povečini specializirani socialni delavci, ki se ukvarjajo le z mladoletnimi prestopniki, zato nas ugotovitev toliko bolj preseneča. Pomeni lahko nezainteresiranost za mladoletnika oziroma, da so skrbstveni organi po izdelavi socialne anamneze prekinili vse stike z mladoletniki in so jih prepustili same sebi v času trajanja kazenskega postopka. Postopek pa pogosto traja več mesecev in ves ta čas ni nihče delal z mladoletniki, nihče jim ni pomagal, čeprav bi bili mnogi izmed njih še kako potrebni take pomoči. Po vsej verjetnosti zaradi takega odnosa, dosega-

jo skrbstveni organi tudi slabše uspehe pri izvajanju vzgojnih ukrepov, ker jih izvršujejo zato, ker so dobili od sodišča tako odločbo, ne pa iz spoznanja, da je mladoletnikom resnično potrebna pomoč ob njihovem zorenju in iskanju samega sebe in svojega odnosa do okolja. Skrbstveni organi tako za določen čas med trajanjem kazenskega postopka prekinejo delo in stike z mladoletniki, čeprav bi kontinuirano delo z mladoletnikom olajšalo tudi konkreten predlog za izrek vzgojnega ukrepa in seveda v še večji meri njegovo izvrševanje po končanem kazenskem postopku.

Predvidevali smo tudi, da se je skrbstveni organ udeležil v večjem številu obravnav proti osebnostno problematičnim, kot osebnostno neproblematičnim mladoletnikom. Menili smo, da bo za usodo teh mladoletnikov bolj zainteresiran, saj jih je bolje spoznal pri izdelavi socialne anamneze in bo želel sodelovati pri izbiranju vzgojnega ukrepa.

diagnostična ocena mladoletnika	Skupaj št. %	Udeležba skrbstvenega organa na glavni obravnavi			
		DA		NE	
		št.	%	št.	%
osebnostno neproblematičen	27 100	21	78	6	22
osebnostno problematičen	21 100	16	76	5	24

Rezultat ne potrjuje naših predvidevanj in kaže na določeno slabost v delu skrbstvenih organov. Menimo, da bi se moral skrbstveni organ udeležiti vsake obravnave proti mladoletniku. Za Ljubljano taka zahteva verjetno ni pretirana. Kolikor pa že opravlja določen izbor glede udeležbe, bi bilo še mogoče opravičljivo, da se ne udeležuje tistih obravnav, ko gre za osebnostno neproblematične mladoletnike, ki jim bo sodišče verjetno izreklo le ukor in ne drugih trajnejših vzgojnih ukrepov. Na drugi strani pa je res, da je treba določila ZKP enakopravno uporabljati za vse mladoletnike, ne glede na njihovo problematičnost in ne glede na vzgojni ukrep, ki jim ga bo verjetno izreklo sodišče. Ko zakon o kazenskem postopku daje skrbstvenemu organu pravico, da se udeleži obravnave proti mladoletniku, je to po drugi strani njegova dolžnost do mladoletnika in sodišča. Za resocializacijo mladoletnika, za večjo resnost in strokovnost glavne obravnave, je udeležba skrbstvenega organa *conditio sine qua non* in je le stvar

skrbstvenih organov, da si svoje delo organizirajo tako, da se bodo lahko udeležili vsake glavne obravnave proti mladoletnikom.

5. V s e b i n a s o d n i h o d l o č b g l e d e n a p o v z e t e k s o c i a l n e a n a m n e z e

Končno nas je zanimalo, ali more imeti povzetek socialne anamneze v sodni odločbi kakšen škodljiv vpliv na mladoletnika ali njegovo družino. Sodišče mora v svoji odločbi obrazložiti svojo odločitev o izboru vzgojnega ukrepa. Skrbstveni organi se pritožujejo, da se v sodnih odločbah navajajo tudi taka dejstva iz socialnih anamnez, ki imajo škodljive posledice za nadaljnje delo z mladoletnikom in družino. Posledica je najpogosteje v tem, da starši in mladoletniki odklanjajo nadaljnje sodelovanje s skrbstvenim organom ali pa le s socialnim delavcem, ki je zbiral podatke za socialno anamnezo. Kakor koli gledamo na ta problem, moramo priznati, da je sodišče v težki situaciji, ko mora obrazložiti izbor vzgojnega ukrepa, še posebno v primerih, ko izreče katerega izmed trajnejših vzgojnih ukrepov. Vsak sodnik lahko pričakuje pritožbo zoper svojo odločbo, zato mora svojo odločbo dovolj temeljito obrazložiti, da ne bo pritožnik uspel zaradi formalnih ali vsebinskih razlogov pritožbe. Že sam kazenski zakonik daje določene kriterije za izbor posameznih vzgojnih ukrepov, ki se jih mora držati sodnik. Zato mora v odločbi utemeljiti svojo odločitev tudi s prikazom določenih negativnih lastnosti mladoletnika ali družine, saj drugače drugostopni organ, ki rešuje pritožbo, ne bi mogel ugotoviti kateri razlogi so sodišče vodili pri izboru konkretnega vzgojnega ukrepa.

Z raziskavo smo našli med 50 izdelki pismenih sodnih odločb, štiri odločbe, ki imajo tak povzetek socialne anamneze, ki more imeti določene negativne posledice. V dveh sodnih odločbah lahko povzetek socialne anamneze prispeva k poslabšanju odnosov v družini, v eni odločbi lahko prispeva k zmanjšanju osebne odgovornosti mladoletnika in hkrati k poslabšanju odnosov v družini in v eni odločbi lahko prispeva k poslabšanju odnosov v družini in hkrati omogoča hujšo stigmatizacijo mladoletnika.

V resnici smo našli mnogo manj sodnih odločb, ki morejo imeti

negativne posledice zaradi povzetka socialne anamneze, kakor pa smo pričakovali glede na pritožbe skrbniških organov. Ne glede na to pa bi si moralo sodišče prizadevati, da takih odločb sploh ne bi bilo. Menimo, da to ne bi bilo posebno težko doseči, ob večji pazljivosti pri pisanju obrazložitve sodne odločbe. Od iznajdljivosti posameznega sodnika pa je seveda odvisno, kako bo znal utemeljiti izbor vzgojnega ukrepa brez navajanja takih dejstev iz socialne anamneze, ki bi mogla imeti negativne posledice za mladoletnika in njegovo okolje.

V. UGOTOVITVE RAZISKAVE GLEDE NA POSTAVLJENE HIPOTEZE IN ZAKLJUČKE

1. K r i t i č n a o c e n a r e z u l t a t o v g l e d e n a h i p o t e z e

Za proučevano skupino 50 mladoletnikov, ki jim je občinsko sodišče I. v Ljubljani v letu 1971 izreklo enega od vzgojnih ukrepov, smo glede na postavljene hipoteze (glej stran 36 v prejšnji številki Vestnika) dobili naslednje rezultate:

- a) Popolnoma je potrjena prva hipoteza, saj smo našli za vse mladoletnike v sodnih spisih socialno anamnezo, dočim smo našli le po eno psihološko in tudi le eno psihiatrično strokovno poročilo. Niti en mladoletnik ni bil oddan na opazovanje v observacijski center.

Razvidno je, da se psihološka in psihiatrična poročila skoraj ne uporabljajo na občinskem sodišču I. v Ljubljani, čeprav so podane vse možnosti za izdelavo takih poročil. Res je, da je občinsko sodišče pristojno za obravnavanje "lažjih" kaznivih dejanj, za katera je zagrožena kazen do petih let strogega zopora in je zato mladoletnikom mogoče izreči le vzgojne ukrepe, ne pa kazni. Vendar pa je bilo v opazovani populaciji 21 (42 %) mladoletnikov, katerih osebnost je bila s socialno anamnezo ofenjena kot problematična, zato bi mnogi izmed teh mladoletnikov potrebovali še psihološko in psihiatrično opazovanje. Naša ugotovitev, da sta bila le dva mladoletnika psihološko ali psihiatrično pregledana, bi mogla tudi pomeniti, da

je socialna služba prepričana, da more s svojimi metodami socialnega dela opraviti celotno "opazovanje" mladostniške osebnosti. Po drugi strani pa lahko pomeni naša ugotovitev, da sodišče vrednoti pri izboru vzgojnih ukrepov predvsem socialne okoliščine mladostnika, zapostavlja pa osebno problematiko mladostnikov (17).

Prepričani smo, da socialna anamneza, ne glede na kvaliteto in kvantiteto podatkov, ne more polnovredno nadomestiti drugih strokovnih poročil o mladostnikovi osebnosti.

- b) Ugotovili smo, da 48 (96 %) socialnih anamnez vsebuje diagnostično oceno mladostnika. V raziskavi smo že opozorili na dejstvo, da se socialni delavec spušča v "diagnosticiranje" mladostnika, ker ve, da tega nihče drugi ne bo opravil in, da mu tega torej ne moremo odrekati, če ve, da bo tudi s svojo oceno pomagal sodišču pri izboru vzgojnega ukrepa in samemu sebi pri izvrševanju izrečenih ukrepov.

Opozorili bi na ugotovitev Skaberneta, ki je ugotovil, da so socialni delavci v poprečju izredno slabo usposobljeni za ocenjevanje mladostniške osebnosti in njegovega vedenja. Precenjujejo namreč intelektualne komponente na račun čustvenih in njihov odnos do družinskih situacij ni dovolj kritičen (18). Bistveni nedostatek v sedanjem formiranju socialnih delavcev pa je, da večinoma niso sposobni dati sintetične ocene o mladostniku (gre za klasifikacijo, ki naj bi opredelila celotno osebnostno motenost mladostnika, op.F.B.) (19).

Namen diagnostične ocene je, da se na njeni osnovi izbere mladostniku najustreznejši vzgojni ukrep z ozirom na njegovo problematičnost in potrebo po nujenju pomoči pri resocializaciji. Z raziskavo pa smo ugotovili, da je sodišče le v zelo majhni meri upoštevalo diagnostično oceno pri izboru vzgojnih ukrepov glede na njihovo trajanje in potrebo po nujenju strokovne pomoči mladostniku. Ukrepe s katerimi se mladostniku ne nudi strokovna pomoč, je sodišče uporabilo skoraj v enaki meri za osebnostno neproblematične kot za problematične mladostnike in prav tako je le majhna razlika v deležih uporabljenih ukrepov, ki mladostniku zagotavljajo tako strokovno pomoč. Oddajo v zavod pa je sodišče uporabilo le za osebnostno problematične mladostnike.

Ugotovili smo, da je sodišče pustilo skoraj enak delež osebnostno neproblematičnih kot problematičnih mladoletnikov brez vsake strokovne pomoči pri izvrševanju vzgojnega ukrepa.

Potemtakem nismo potrdili naše hipoteze, da sodišče izreka vzgojne ukrepe v skladu z diagnostično oceno mladoletnika, ki jo vsebuje socialna anamneza. Z raziskavo nismo mogli ugotoviti ali sodišče sploh posveča kakšno pozornost diagnostični oceni mladoletnika in kako jo upošteva pri izboru vzgojnega ukrepa.

- c) Ugotovili smo, da 40 (80 %) socialnih anamnez daje izhodišče za nudenje pomoči mladoletniku in prav toliko je socialnih anamnez, ki dajejo izhodišče za sanacijo njegovega okolja. Iz tega lahko sklepamo, da socialni delavci že ob sestavi socialnih anamnez usmerjajo svojo pozornost tudi na tiste elemente iz mladoletnikovega socialnega okolja, ki so pomembni za izvrševanje vzgojnih ukrepov in resocializacijo mladoletnika. Ugotovitev pomeni, da so socialni delavci dobro opravili svojo nalogo, za katero so tudi najboljše usposobljeni, to je za opazovanje socialnega okolja in izdelavo končne sinteze s predlogi, kaj je potrebno storiti za odpravo obstoječih socialnih problemov v družini.
- d) Z zadnjo, četrto hipotezo smo preverjali ali ima lahko socialna anamneza tudi negativne posledice za mladoletnika in njegovo okolje.

Ugotovili smo, da ima socialna anamneza lahko tudi negativne posledice, saj je 12 (24 %) socialnih anamnez dajalo možnost za poslabšanje odnosov v družinah, 10 (20 %) je dajalo možnost zmanjšanja osebostne odgovornosti mladoletnika, 6 (12 %) anamnez pa je dajalo možnost za hujšo stigmatizacijo mladoletnika. Ugotovitev naj bo opozorilo sestavljalcem socialnih anamnez, da se bodo v prihodnje izogibali opisovanju tistih subjektivnih in objektivnih okoliščin, ki bi mogle imeti negativne posledice za mladoletnika ali njegovo okolje. Socialni delavci morajo vložiti več navora v iskanje pozitivnih lastnosti in življenskih okoliščin pri opazovanih mladoletnikih in pokazati več zaupanja v dobre lastnosti mladoletnikov, predvsem pa mora socialne delavce voditi temeljno načelo so-

cialnega dela, da je naša naloga pomagati človeku, ki je v težavah in se do skrajne možne meje izogibati vsemu, kar bi moglo človeku škodovati v njegovi nadaljnji življenjski karieri. Socialni delavec in sodnik, oba imata končni namen pomagati človeku, ki je prišel pred sodišče, zato si morata oba prizadevati, da si človeka pridobita s prijateljsko, vspodbudno in dobronamerno besedo, ne pa da ga odvrata od sebe in s tem tudi od tiste družbe, katere člana sta, to pa je ista družba, katere član je tudi storilec kaznivnega dejanja.

2. Z a k l j u č k i

Naš namen je bil z raziskavo proučiti vlogo klinične ekspertize v kazenskem postopku proti mladoletnikom. Ugotavljali smo vsebino socialnih anamnez in skušali oceniti njihove pozitivne in negativne učinke na mladoletnika in njegovo okolje. Tako smo skušali ugotoviti dejansko vlogo socialne anamneze in skladnost med teorijo in prakso glede pomena in uporabe socialne anamneze.

Vedno več avtorjev opozarja, da more imeti "proučevanje" človekove osebnosti zanj tudi negativne posledice. Pojavlja se temeljna dilema ali naj družba le kaznuje storilce kaznivih dejanj v skladu s pozitivno zakonodajo ali pa si naj lasti tudi pravico, da človeka spreminja in ga prilagaja na svoje vrednote in nazore. Posamezniki opozarjajo na krivičnost in pomanjkljivost družbenega sistema, ki uspe odkriti le majhen del storjenih kaznivih dejanj in na odkritih storilcih preiskuje in sprošča vse svoje agresivne in maščevalne težnje, misleč, da je s tem zadoščeno abstraktni pravičnosti o kaznovanju zla in nagrajevanju dobrega.

Stigmatizacija je pojem, ki ga vedno pogosteje uporabljajo zlasti kriminologi in svariyo še zlasti pri mladini, da "velikemu številu mladih kršilcev zakona, verjetno bolj škoduje kot pa koristi, če se proti njim uporabijo kazensko pravni ukrepi" (20). Zato smo našo raziskavo usmerili tudi na proučevanje negativne vloge socialne anamneze v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

Naša hipoteza o možni negativni vlogi socialne anamneze se je pokazala kot utemeljena.

Na osnovi ugotovitev raziskave, bi mogli podati nekaj zaključkov o katerih bi kazalo pri naši vsakodnevni praksi razmišljati in usmerjati našo dejavnost, tako, da bi bilo naše delo čim bolj koristno za storilca kaznivega dejanja.

a) Omajali smo stališče, da sodišče vedno izreka vzgojne ukrepe v skladu z diagnostično oceno mladoletnika in s predlogi za izrek vzgojnega ukrepa v socialni anamnezi. Tako se pokaže lahko socialna anamneza v nekaterih primerih tudi kot nepotrebna in jo je sodišče zahtevalo le zato, da zadosti formalni zahtevi zakonika o kazenskem postopku. Naša raziskava nam ne daje opore za globljo analizo ugotovljenega stanja.

b) Ugotovitev o negativnih posledicah socialne anamneze bi mogla biti vspodbuda za razmišljanje socialnih delavcev o njihovem odnosu do ljudi in o vrednotenju ljudi, zlasti tistih, ki pripadajo nižjemu socialnemu stratumu ali so kako drugače socialno obremenjeni ali že stigmatizirani v svojem okolju.

Po vsej verjetnosti bi bilo potrebno omenjenim problemom posvetiti pozornost že med šolanjem socialnih delavcev in na dodatnih tečajih po končani šoli.

c) Socialni delavci v socialni anamnezi strnejo svoje ugotovitve o osebnosti mladoletnika v diagnostično oceno. Glede na ugotovitve raziskave, menimo, da bi bilo potrebno socialne delavce bolje usposobiti za zahtevno nalogo diagnosticiranja. Postavljamo domnevo, da je lahko vzrok, da sodišče v visokem deležu mladoletnikov ni izreklo vzgojnega ukrepa v skladu z diagnostično oceno, ker je bila ta ocena pomanjkljiva ali celo v nasprotju z ugotovitvami sodišča.

d) Popolnoma je še neobdelano vprašanje, v kolikšni meri socialna anamneza resnično koristi v fazi izvrševanja vzgojnih ukrepov, ki zahtevajo za svojo uspešnost načrtovanje tretmana in sodelovanje več strokovnjakov. Tu se torej odpira vprašanje uporabnosti, pravilnosti, koristnosti in učinkovitosti diagnoze, prognoze in tretmana.

e) Same vsebine socialnih anamez, izven dosega našega vprašalnika s katerim smo spraševali predvsem po ocenah družinskih članov in odnosov v družini, nismo proučevali. Dej-

stvo pa je, da kljub 14 letni uporabi člena 439 oz. 432 ZKP o "poročilu skrbstvenega organa", ki ga lahko zahteva sodišče, nimamo splošno sprejete sheme za sestavo tega poročila. Letno se sestavi v Sloveniji približno 1200 takih socialnih anamnez. Nekateri avtorji opozarjajo na pomanjkljivosti poročil in predlagajo, kaj naj bi še zajela socialna anamneza, drugi avtorji pa hkrati opozarjajo na drugo skrajnost, kaj vse je v socialni anamnezi odveč (21).

- f) Končno se nam zdi pomembno, da povemo, da bi bil skrajni čas, da se zakonodaja približa praksi in sprejetim načelom za obravnavanje mladoletnikov pred sodišči. Tu mislimo na sedanje besedilo 432 člena ZKP, ki določa, da sodišče zahteva poročilo skrbstvenega organa "po potrebi". Zadnji čas bi bil, da se člen popravi tako, da je tako poročilo obvezno za vsakega mladoletnika, ki ga obravnava sodišče zaradi kaznivega dejanja. Tako bi postala kriminološka ekspertiza nujni sestavni del kazenskega postopka proti mladoletnikom.

UPORABLJENA LITERATURA:

10. Gaspari: Socialni delavec in njegove metode dela z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, zbirka Socialne službe v Sloveniji, št. 3, Ljubljana 1961, str. 144
Skaberne in dr.: glej delo pod št. 4, str. 127-134
11. Rosiak: Okolje in vzgojni dejavniki v družini ter mladoletno prestopništvo, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 2/1972
12. Šelihova je ugotovila, da je bil izdelan predlog o vzgojnem ukrepu za 71 % mladoletnikov, ki jih je obravnavalo občinsko sodišče (tudi naša raziskava se nanaša na občinsko sodišče). Glej Šelih; delo pod št. 7, str. 154 in 155
Lazarevič je našel predlog o vzgojnem ukrepu v 67 % socialnih anamnez; glej delo pod št. 4, str. 79
13. Šelihova je našla, da je občinsko sodišče upoštevalo v celoti ali deloma predlog za 57 % mladoletnikov; glej delo pod št. 7, str. 151. Razlog za naš ugodnejši rezultat je

po našem mnenju v tem, ker smo v raziskavi obravnavali mladoletnike, za katere so socialne anamneze sestavili na ljubljanskih centrih za socialno delo in so bile zato anamneze bolj kvalitetne in predlogi bolj utemeljeni.

14. Lazarevič in dr.: delo pod št. 4, str. 76
15. Skaberne in dr.: delo pod št. 4, str. 137
16. Šelih: delo pod št. 7, str. 157
17. Raziskava, ki so jo opravili Skaberne in drugi je pokazala, da proti nekaterim mladoletnikom, ki so jim bili izrečeni ukrepi strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, teh sploh ne bi bilo potrebno izrekat, drugim pa so bili izrečeni neustrezno glede na njihovo vedenjsko in osebnostno težavnost, glej delo pod št. 4.
18. Skaberne in dr.: delo pod št. 4, str. 115
19. Skaberne in dr.: delo pod št. 4, str. 125
- 20.:Skaberne : delo pod št. 1, str. 68
21. Dajić in dr.: Rad službe socijalne zaštite u postupku prema maloletnim prestupnicima, Zbornik materiala za posvetovanje na Zlatiboru, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1972, str. II/17.

Nove knjige

EKSPERIMENT V LOGATCU ; PRISPEVEK K IZKANJU SMISELNEGA SISTEMA OBRAVNAVE MLADOLETNIH PRESTOPNIKOV

(Vodopivec-Bregant-Kobal-Mlinarič-Skaberne-Skalar:
Eksperiment u Logatcu, Pokušaj uvodjenja novih koncepcija
u vaspitni zavod, Beograd 1974)

Nedavno tega je Zveza društev defektologov Jugoslavije izdala knjigo z naslovom "Eksperiment v Logatcu - poskus uvajanja novih koncepcij v vzgojni zavod". Knjiga, ki pomeni, kot pravi v uvodu izdajatelj, "obogatitev strokovne literature s področja problematike motenj v vedenju otrok in mladine", je sad štiri in polletnega poskusa, ki ga je opravil Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

O tem poskusu so krožile vesti, sklepi in predvidevanja že ves čas njegovega trajanja in je zlasti pri prizadetih strokovnih krogih sprožil opredeljevanje in pričakovanja v obeh možnih smereh ekstremnih stališč. Prav gotovo je lahko emocionalni in v manjši meri intelektualni odziv, ki ga je poskus sprožil, povežemo z razmerami, ki vladajo na področju skrbi za otroke in mladoletnike z motnjami v vedenju in osebnosti pri nas, posebej glede tako imenovane zavodske obravnave in odnosa do nje. Znano je, da se je tradicionalnemu odklonilnemu odnosu javnosti do zavodske vzgoje delinkventov v zadnjih letih pridružila ostra, skorajda radikalna kritika, ki jemlje svoj pogum iz rezultatov raziskav o (ne)uspešnosti take (pre) vzgoje in teoretičnih razglabljanj, da bi bilo bolje zavode opustiti in jih nadomestiti z drugimi oblikami obravnave x). V naših prilikah ima taka kritika, četudi se zdi upravičena in izrečena iz "pristojnih" ust, nujno značaj farizejskega apricizma, ki je sicer značilen za logiko na nivoju javnega mišljenja ("zavodi so samo visoka šola kriminala" ali pa blažje

x) Tako mnenje zastopa tudi marsikateri socialni delavec, ki je sprevidel, da se problem "njegovega" mladoletnika ni končal za vrati vzgojnega zavoda.

"mladoletniki pridejo iz zavodov taki kot so šli vanje"): vzgojni zavodi bi morali biti uspešni v doseganju ciljev - uspešnost daje vendar tudi smisel njihovega obstoja, zato mora biti nekaj narobe v zavodih - ne z zavodi, da njihovo delo marsikdaj teh ciljev ne doseže. Seveda tako stališče izkrivlja in izriva objektivno spoznanje o povezanosti uspehov v vzgojnih zavodih s celotnim dogajanjem v območju ravnanj družbe ob pojavih negativnega vedenja mladostnikov, saj prav gotovo ne moremo reči, da je bilo področje zavodske obravnave delinkventov kdarkoli nekaj samozadostnega in samodejno uravnavaajočega, ampak je bilo vedno podvrženo vsaj kodificiranim reakcijam družbe. Vendarle pa je bil ta nivo, to je nivo zakonskih urejanj in ukrepanj, več ome edini nivo, na katerem se je opažala trajna, sistematična in predvsem dejavna navzočnost družbe. Vsi ostali nivoji, zlasti organizacijsko-strokovni in ubikacijsko-razvojni so bili vključeni le občasno, pogostoma v obliki poskusov odpraviti zagate, v katere je improviziran in materialno nikoli ne dovolj urejen razvoj pripeljal vzgojne zavode. Tako moramo ugotoviti, da smotrnega načrta za prihodnje delovanje vzgojnih zavodov, v katerem bi bili zajeti tako vidiki načina obravnave in sistema omrežij kot tudi financiranja njihovega razvoja, nimamo. Nejasno je celo, kdo naj bi tak načrt pripravil in s kakšno strokovno avtoriteto naj bi ga uresničeval. Če smo danes kritični do zavodov in menimo, da niso dovolj uspešni, potem moramo reči, da je vsaj toliko, kot je narobe z zavodi, narobe tudi s strokovnim in političnim odnosom družbe do njih.

Iz te, kaj malo prijazne slike, pa moramo izvzeti Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, ki si kljub obilnici nalog, že vrsto let prizadeva vnesti v ocenjevanje stanja v vzgojnih zavodih in v ukrepanja za njegovo izboljšanje več strokovne pretehtanosti in jasne usmerjenosti. Številne raziskovalne naloge, ki so zajele najrazličnejše vidike obravnave delinkventov, so prinesle mnogo uporabnih spoznanj, ki pa jim žal praksa pogostoma ni znala prisluhniti. S takim svojim delom je inštitut opravljal, in to moramo brez pomislekov priznati, še opravlja nalogo kritičnega spraševalca in izkalca novega, ki je neizogibno in nujno za vsak resničen in ne samo na kabinetnih željah temelječ napredek. Seveda pa spričo znatne dezorganizacije, ki vlada glede organizirane aktivnosti družbe na področjih vzgoje (in izobraževanja) ta dejavnost inštituta le počasi, z zamudo ali pa sploh ne posega v ravnanje tistih sil, ki so formalno zadolžene za vodenje politike

na teh področjih.

Poskus v Logatcu je bil doslej najobsežnejša in najtežavnejša naloga, ki se jo je lotil inštitut; njegov cilj pa je bil tudi najpristneje povezan z interesi in problemi obstoječe korektivne prakse. Če upoštevamo realnost in ugotovimo, da za sedaj še ne moremo nadomestiti zavodske obravnave z izven-zavodsko, potem tudi ne moremo načelno zavračati zavodske oblike obravnave. Morda pa nezadovoljstvo nad sedanjimi oblikami te obravnave izvira iz tega, ker doslej še nismo uspeli vzpostaviti pravih človeških odnosov in terapevtskega ozračja v zavodih? Poskus v Logatcu je bil usmerjen v iskanje odgovora, ali je mogoče ustvariti tak model zavoda, ki bo svojo prevzgojno vlogo dosegal brez običajnih represivnih in avtoritarnih mehanizmov. Načrtovalci poskusa so se odločili za alternativen model permisivne vzgoje, ki naj bi ga vzpostavili s pomočjo vplivanja na zavodsko osebje, ki je bilo posebej selekcionirano in neobremenjeno s poprejšnjimi izkušnjami pri delu z delinkventno mladino. Osebje naj bi torej razvilo permisiven odnos do zavodskih gojencev, to je odnos poln razumevanja do gojencev in pretkan z osveščenim vodenjem posameznega gojenca v konfliktnih situacijah, da bi dosegel večji nivo frustracijske tolerance. Cilj eksperimenta torej ni bil, da se doseže čimboljši prevzgojni rezultat v tem smislu, da bi čimveč gojencev postalo sposobno, da se po odpustu čimprej in brez težav vključijo v življenje, - znano je, da s pomočjo različnih vzgojnih prijemov dosegamo približno slične rezultate, -pač pa, da se ustvari zavodski režim, ki ne bo na življenjskem potu delinkventov ustvarjal novih preprek za razvoj njihove osebnosti in ga s tem dodatno motil v poskusu doseči psiho-socialno integriteto.

Permisiven odnos osebja, ki naj bi imel za posledico permisivno usmerjenost zavoda kot celote, naj bi se po eksperimentalnih tezah pokazal v naslednjem: v sprejetju gojencev brez moraliziranja, v omogočanju zadosti širokega življenjskega in psihološkega prostora, da se pri bazično frustriranih osebnostih še bolj ne utrdijo neprilagojeni vzorci ponašanja, v dinamičnem reševanju zavrtih motivacijskih področij, konfliktov in odporov, v omogočanju polnega izraza in odprtih stikov na vseh nivojih, v razvijanju ustvarjalnih sposobnosti, originalnosti, pristnosti, v prevzemanju odgovornosti in pridobivanju pozitivnih socialnih izkušenj. Zaradi organizacijskih

pomanjkljivosti v delovanju zavoda in različnih pričakovanj, ki so jih do poskusa imeli člani strokovnega teama instituta, ki je vodil poskus, se je razmerje med osebjem, ki so bili predmet opazovanja in eksperimentatorji relativno konsolidiralo šele ob koncu drugega leta eksperimenta in je bilo šele tedaj tudi opaziti prve sadove vplivanja v smeri eksperimentalnega cilja. In kakšni so končni rezultati poskusa za katerega je bilo potrebno ogromno človeških stikov, pa tudi duha in emocij?

Predvsem je eksperiment potrdil, da je mogoče ustvariti permisiven, razumevajoč odnos osebja do gojencev in uspešno reševati konfliktna situacije; ni pa eksperiment uspel v tem, da bi osebe usposobili za osmišljeno in načrtno vodenje gojencev, zlasti ne v terapevtskem in socializacijskem smislu. Potrjena je bila hipoteza, da permissivna usmerjenost ne ogroža uspešnosti prevzgoje, saj so bili doseženi enaki in celo boljši uspehi kot v drugih vzgojnih zavodih. Okolica zaradi takega načina obravnave ni bila bolj ogrožena (čeprav je bilo več begov iz zavoda), pa tudi razvoj osebnosti gojencev ni bil nič bolj ogrožen kot v drugih zavodih.

Eksperiment je dokazal, da je mogoče neposredno vplivanje teorije na prakso dela v vzgojnih zavodih v smeri učinkov, ki jih teorija ima za dobre. Pri tem so se razkrila nova vprašanja, ki zadevajo njihovo sedanje delovanje, zlasti glede izbora, izobrazbe in delovne vključitve osebja v organizem zavoda. Če je neizpodbitno, da je potrebno izbirati ljudi za delo z mladoletnimi prestopniki, pa ostaja še vedno nejasno, katere so tiste osebnostne poteze, ki so skupne vsem, ki so za to delo motivirani. Pokazalo se je tudi, da sedanji način izobraževanja za delo v zavodih ni ustrezen, saj je preveč ozko omejen na izobraževanje za delo z družbeno neprilagojeno mladino, ne pozna pa interdisciplinarne povezave in poglobitve znanj za odklanjanje motenj.

Eksperiment je tudi pokazal, da bi bilo mogoče splošno skeptiko in celo prepričanje o neuspešnosti zavodske prevzgoje pripisati tudi neustreznim pričakovanjem, ki jih imamo do mladoletnikov, ki so vključeni v te zavode. Vprašanje je namreč, ali smo upravičeni pričakovati, da bo moteni mladoletnik sposoben v relativno kratkem času bivanja v zavodu spremeniti sebe ali vsaj to poskusiti, saj je običajno nepripravljen na kakršne koli spremembe. Najbrž je absolutni prevzgojni cilj, ki mu sledijo zavodi in ki ga od njih pričakuje splošna jav-

nost, pretiran spričo pomena, ki ga ima bivanje v zavodu za mladoletnika in realnih pogojev, katerih se prevzgojeno delo odvija. Zato bi bilo bolje usmeriti koncept zavodskega usposabljanja v smer odklanjanja motenj in usmerjanja (motiviranja) mladoletnikov, k ciljem, ki so zanje realno dosegljivi.

Ugotovitve in zaključki, ki jih je prinesel poskus v Logatcu prav gotovo kažejo, da bi bilo vendarle potrebno lotiti se z nujno odločnostjo in strokovno preudarnostjo spreminjanja dosedanjih oblik obravnave delinkventov, tako izven kot seveda, izza zidov prevzgojnih institucij. Poskus je nedvomno pokazal, da je mogoče, kljub mnogim težavam, teorijo vključiti v prakso in lahko si obetamo, da bo takšnega plodnega sodelovanja v prihodnje več. Predvsem pa je pomembno, da je bil uspešno uveljavljen pozitiven odnos do problematike vzgojnih zavodov, kar je spričo tradicionalne negativne naravnosti javnosti vseh vrst, uspeh, ki obeta, da se bodo končno uveljavila vzpodbudna stališča, ki bodo v oporo napredku dela v vzgojnih zavodih. Ker je neizogibno, da sprejemajo taka stališča zlasti tisti, katerih delo je v izjemni povezanosti in odvisnosti od delovanja vzgojnih zavodov, bi bilo prav, če bi se tudi socialni delavci, ki sodijo mednje, seznanili z objavljanimi rezultati poskusa v Logatcu.

T.B.

Adolf Pirker: POVRATNIŠTVO MLADOLETNIH DELINKVENTOV
Poskus ugotavljanja razlik v življenjskih pogojih mladoletnih delinkventov povratnikov in nepovratnikov, diplomsko delo Višje šole za socialno delo, julij 1974

Med pojave, ki glede mladoletnega prestopništva najbolj vznemirjajo uradno in splošno javnost, strokovni pa prinašajo občutke nelagodja in neuspešnosti, sodi nedvomno povratništvo med mladoletnimi prestopniki. Ponovitev kaznivega dejanja pri mladoletniku, ki se je že srečal z reakcijo družbe in, ki je doživel stanje posebne obravnave, namenjene njegovi "prevzgoji" ali "spremembi", je prav gotovo dogodek, ki upravičeno zastavlja vprašanje smiselnosti in primernosti dosežanih ravnanj z mladoletnimi prestopniki. Zlasti je povratni-

štvo mladoletnih prestopnikov neprijetno za delo tistih nekaj javnih služb, ki jim skušajo pomagati s pozitivnim in v prihodnost obrnjenim pristopom, saj močno prispeva k generaliziranim in pavšalnim ocenam, da je takšen pristop neprimeren (ker je neuspešen) in da je treba poskrbeti za drugačnega, ki bo povratništvo odpravil. Prav majhnega pomena za takšno doživljanje problema povratništva pri mladoletnikih je namreč dejstvo, da je obseg povratništva pri njih relativno majhen, vsaj kolikor gre za kazniva dejanja storjena v času mladoletnosti (po 14 letu), ki so bila odkrita in je tožilec vztrajal na pregonu.

Enega izmed vidikov povratništva se je v svoji diplomski nalogi lotil Adolf Pirker. Poskušal je primerjati življenjske razmere v katerih so odraščali mladoletni delinkventi povratniki z življenjskimi razmerami delinkventov nepovratnikov z namenom, da bi ugotovil, ali obstojajo v teh pogojih take razlike, ki bi lahko imele neko vlogo pri nastajanju povratništva. Svojo analizo je zastavil na hipotezah, da izhaja skupina mladoletnih delinkventov povratnikov iz manj ugodne družinske situacije, da je pri njih opaziti v večji meri neprilagojeno vedenje že pred 14 letom in da imajo praviloma že v osnovi manj ugodne pogoje za uspešno vključitev v socialno sredino kot pa skupina mladoletnih delinkventov nepovratnikov.

V vzorec, ki ga je preučeval, je Pirker zajel 50 povratnikov in 50 nepovratnikov. Za oceno življenjskih razmer je izdelal poseben vprašalnik pri katerem je skušal upoštevati teoretične predpostavke o faktorjih delinkvence, in možnosti za izbor podatkov, ki jih dajejo dosijeji mladoletnih storilcev kaznivih dejanj na sodišču.

Primerjalna analiza je pokazala sledeče: glede starosti je opaziti tendenco, da povratništvo s starostjo narašča (kar je seveda logično, saj pride do ponovitve kaznivega dejanja le ob večji starosti); v skupini povratnikov prevladujejo moški (tudi v relativnem odnosu). Povratniki tudi v večji meri izhajajo iz nepopolnih družin (42 %) z večjim številom otrok; ekonomski položaj družin povratnikov je slabši od ekonomskega položaja družin nepovratnikov, prav tako pa so bile ugotovljene pri skupini povratnikov slabše stanovanjske razmere; pri nepovratnikih je bilo ugotovljenih 52 % družin, pri katerih ni bilo opaziti disocialnih pojavov, medtem ko je bilo pri povratnikih takih družin le 28 %; tudi

psihosomatsko stanje v družini je v skupini povratnikov slabše; zelo visok je odstotek povratnikov, ki niso končali osnovne šole - 80 %, čeprav je ta odstotek zelo visok tudi med nepovratniki (64 %) ; 40 odstotkov povratnikov je bilo v času obravnave brez zaposlitve, med nepovratniki le 20 %; povratniki so kazali tudi v večji meri simptome drugih disocialnih motenj; v času šolanja so povratniki večkrat menjali okolje kot nepovratniki; pri izrabi prostega časa se kaže, da je bilo med nepovratniki veliko več takih, ki znajo pozitivno izrabiti svoj prosti čas; v času do 14 leta je bilo obravnavanih več mladoletnikov povratnikov kot nepovratnikov, kar kaže, da so bili povratniki že tedaj izraziteje vzgojno problematični; izbor vzgojnih ukrepov je bistveno drugačen pri povratnikih kot pa pri nepovratnikih, saj pri prvih prevladujejo ostrejšje oblike sankcioniranja (zavodsko varstvo, strožje nadzorstvo), pri drugih pa blažje (ukor).

Avtor je sklepal, da mu dovoljeni rezultati potrjujejo vse tri hipoteze:

- da skupina povratnikov izhaja iz manj ugodne družinske situacije,
- da so praviloma povratniki družbeno neprilagojeni že pred 14 letom in
- da imajo povratniki praviloma že v osnovi manj ugodne pogoje za vključitev v socialno sredino.

V predlogih, ki jih Pirker podaja na osnovi svojih ugotovitev, posebej poudarja potrebo po pravočasni obravnavi vzgojne neprilagojenosti že v pred in šolskem obdobju, večjemu in vztrajnejšemu prizadevanju za zaposlitev mladoletnikov in za doseg zadovoljive prilagojenosti na delovno mesto in po uvedbi teamskega pristopa pri preprečevanju družbeno negativnih oblik vedenja med mladoletniki.

T.B.

Iz domačih in tujih virov

UPORABA KONTRACEPCIJSKIH SREDSTEV V PREVZGOJI MLADOLETNIC

(W.H.G. Wolters je v francoski reviji REEDUCATION, št. 222, junij 1970, str. 37-41, objavil članek z naslovom: "L'utilisation des moyens anticonceptionnels dans la rééducation des adolescentes". Iz članka povzemamo nekaj zanimivih misli, ki bi mogle vspodbuditi k razmišljanju tudi naše strokovne delavce, ki obravnavajo vedenjsko in osebnostno motene mladoletnice.)

Pisec članka je psiholog in vodja psihosocialnega oddelka otroške klinike univerze v Utrechtu (Nizozemska). Opisuje svoje izkušnje v uporabi kontracepcijskih sredstev v pedoterapevtičnem inštitutu za mladoletnice in samske matere. Kraj, kjer je ta otroška klinika je pod močnim vplivom katoliške religije. V inštitutu dela strokovna ekipa: psiholog, zdravnik in socialni delavec.

V inštitut se zatekajo po pomoč dekleta v starosti od 13 do 21 let. Izhajajo predvsem iz katoliških družin, sicer pa povčini iz socialno neurejenih družin. Dekleta, ki iščejo pomoč glede kontracepcijskih sredstev, so seksualno nepoučene in si želijo tako poučenost ali pa prihajajo v inštitut, ko so že postale mlade nezakonske matere. Prihajajo pa tudi dekleta, ki živijo v krvoskrvnstvu z očetom ali bratom, se vdajajo kot prostitutke ali pa jih spolno izkoriščajo fantje, ki so združeni v bandi.

Cilj dela inštituta s temi dekletimi je, dati jim osnovni pouk o kontracepciji in z uporabo psihoterapevtskih in ortopedagoških metod doseči njihovo boljše družbeno adaptacijo. Tako delo pa zahteva od odraslih veliko sposobnosti, kajti glede spolnosti vlada med ljudmi še veliko verovanj in frustracij, ki jih je mogoče odpravljati le z veliko mero potrpežljivosti. Ljudje še vedno po svoje vrednotijo predzakonske spolne odnose, homoseksualnost in uporabo kontracepcijskih sredstev

pri mladoletnicah. Pisec poudarja, da živimo danes v obdobju civilizirane in močno industrializirane družbe, ki se poskuša s pospešeno hitrostjo otresti vseh seksualnih tabujev in mehanizmov seksualnega prikrajšanja, zato mnogi ljudje ne znajo na ustrezen način slediti temu razvoju. Ob tem pa je že zrasel tudi nov tabu v obliki intelektualistične psevdo liberalne seksualnosti.

Ko je strokovna ekipa instituta predlagala uvajanje kontracepcijskih sredstev za mladoletnice, je naletela na velike težave tako pri vodstvu otroške klinike kot pri ostalem osebju klinike. Dokazati je bilo potrebno, da je dajanje kontracepcijskih sredstev mladoletnicam le njim samim v korist zaradi varstva pred nezaželeno nosečnostjo, saj se prihajala po pomoč celo samska dekleta z dvemi ali tremi nezakonskimi otroci. Na drugi strani pa uporaba kontracepcijskih sredstev zmanjša pri dekletih njihovo neprilagojenost in stiske zaradi seksualnega ponašanja. Strokovna ekipa meni, da dajanje kontracepcijskih sredstev ni samo po sebi koristno za vsa dekleta, za nekatere je celo kontraindicirano. Zato se sredstva dajo šele tedaj, ko se strokovna ekipa odloči za to metodo v prevzgoji mladoletnic. Ekipa se tudi odloči za najbolj ustrezno sredstvo. Pri tem se upošteva povečana avtonomija deklet in njihova želja po rednih seksualnih odnosih z zaročenci, prijatelji ali slučajnimi znanci.

Strokovna ekipa naleti pri dekletih pogosto na popolno neznanje glede spolnosti ali kar je še bolj nevarno na napačna stališča. Zato je potrebna najprej sistematična spolna vzgoja. V nevrotično strukturirani osebnosti večine mladoletnic zavzema seksualno ponašanje pomembno mesto. Dekleta se čutijo bolj svobodne na seksualnem področju, bolj realno ocenjujejo svoja seksualna doživetja in z vso resnostjo sprejemajo kontracepcijska sredstva.

Kadar dekle odkloni kontracepcijska sredstva, je lahko vzrok za to njen zaročenec, prijatelj ali grupna morala njenega okolja (npr. versko prepričanje staršev). Ti smatrajo, da je uporaba kontracepcijskih sredstev protinaravna in dopuščajo le kondom ali coitus interruptus. Nekaterim dekletom pa branijo uporabo kontracepcijskih sredstev (pilul) taji delavci, ki živijo dokaj izolirani v hotelskih ali privatnih sobah. Svojo prepoved utemeljujejo s tem, da jim uporaba kontracepcijskih sredstev onemogoča možnost zanesljive presoje glede

zvestobe njihovih deklet. Postavlja se namreč tudi praktično vprašanje, ali je uporaba pilule upravičena, če se fant in dekle srečata le enkrat na mesec.

Kljub temu pa se vedno več deklet odloča za uporabo kontracepcijskih sredstev. K temu jih vodita želja po bolj svobodnem seksualnem življenju in želja po odpravi utesanjenosti zaradi bojazni o zanositvi.

Iskušnje kažejo, pravi pisec, da je tudi uporaba kontracepcijskih sredstev, eno izmed uspešnih sredstev za prevzgojo mladoletnic.

F.B.

Obvestilo

Sklad Victorja Gollancz-a (Victor Gollanz Stiftung e.V., Internationales Studienprogramm für Fachkräfte der Jugend- und Sozialarbeit der Bundesrepublik Deutschland, 6 Frankfurt/M, Wilhelm-Leurschner Str.25) nas je zaprosil, da posredujemo sledečo informacijo:

Sklad Victorja Gollancz-a namerava organizirati peti Mednarodni študijski program (ISP), posvečen delu z mladino in socialnemu delu nasploh v Zvezni republiki Nemčiji. Ta program, ki bo potekal pod okriljem in ob sodelovanju Zveznega ministrstva za mladino, družinske zadeve in zdravstvo, se bo pričel 29.aprila 1975 in bo trajal do 29.julija 1975. V program se bo lahko vključilo 20 socialnih delavcev in delavcev, ki delajo z mladino iz vsega sveta, ki bodo imeli priložnost spoznati se z nemškimi izkušnjami. Z namenom, da bi udeleženci pridobili čimveč teoretičnih in praktičnih izkušenj za primerjavo z njihovimi dosedanjimi, so v okviru programa načrtovane naslednje aktivnosti:

1. Učni in diskusijski seminarji o političnih, ekonomskih in socialnih problemih in pogojih v Zvezni republiki Nemčiji kot uvod za spoznanje dela z mladino in socialnega dela v Nemčiji;
2. Praktično delo v ustanovah za mladino in socialno delo pod strokovnim vodstvom
3. Vrednotenje seminarjev ob programu
4. Izbrane ekskurzije za spoznavanje nemške kulture in umetnosti.

Seminar bo trajal približno sedem tednov, praktični del pa šest tednov. Skupaj bo torej program trajal trinajst tednov. Program je v neposredni povezavi s Svetom za mednarodne programe Združenih držav Amerike (ki npr. organizira Clevelandski program). Ustanove, v katerih bo potekalo praktično delo, bodo izbrane v skladu s poklicnim interesom in izkuš-

njami udeležencev, pri čemer bodo kar se le da upoštevane osebne želje.

Pogoji za prijavo so sledeči:

1. zaposlitev na področju socialnega dela ali dela z mladino
2. dobro obvladanje nemškega jezika za sporazumevanje s klienti in kolegi
3. starost do 35 let.

Potni stroški in stroški bivanja v Zvezni republiki Nemčiji bodo pokriti iz fonda Zveznega načrta za mladino. Poleg tega bodo dobili udeleženci tedenski dodatek 45 DM za slučajne potrebe.

Prijavni formularji se dobijo na Ambasadi (gospodarski misiji) Zvezne republike Nemčije.

K tej informaciji smo dolžni dodati še naslednje pojasnilo:

Uradni rok za prijave je potekel 15. oktobra 1974, žal zaradi zamude pri izdaji Vestnika obvestila nismo mogli dati prej. Tisti, ki bi se potegovali za udeležbo v tem programu imajo možnost, da pri ambasadi poizvedo, ali sprejemajo še naknadne prijave za program leta 1975, sicer pa naj bi bili pozorni na pravočasno prijavo za program v letu 1976. Zaradi tega smo se namreč tudi odločili objaviti informacijo o delu Sklade Victorja Gollancz-a.

Prispevki se honorirajo.

Kopiji se ne vračajo.

VESTNIK - glasilo delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo
- Višja šola za socialne delavce
- Skupnost služb socialnega varstva
- Skupnost socialnih zavodov
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije.

Urejuje uredniški odbor: Tone Brejc, Franci Brinc, Majda
Kramar, Berta Leskovic, Blaž Mesec, Janko Perat, Ela
Župančič.

Glavni urednik: Pavel Dolar

Odgovorni urednik: Tone Brejc

Uredništvo je v Ljubljani, Župančičeva 6, tel. 23-114

VESTNIK izhaja v 6 številkah na leto. Letna naročnina
je 30 din, posamezna številka stane 5 din.

Naročnino vplačajte na račun št. 50100-603-000-0040916.

Prispevki se honorirajo.

Rokopisi se ne vračajo.

